

Kárpátalja magyarlakta térségeinek gazdaságfejlesztési koncepciója

(Jóváhagyta az UMDSZ elnöksége 2016. március 5-i ülésén)

Beregszász – 2016

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés, célkitűzések	3
1. A magyarság földrajzi elhelyezkedése Kárpátalján.....	5
2. Történeti áttekintés.....	5
3. Demográfiai áttekintés.....	6
4. Gazdasági áttekintés.....	11
a) Általános gazdasági helyzet Kárpátalján.....	11
b) Idegenforgalom.....	12
c) Külföldi tőke bevonása Kárpátalján.....	13
d) Kárpátalja különleges gazdasági övezet (múlt és jövő).....	13
e) Infrastruktúra.....	15
f) Oktatás – kultúra.....	15
5. Gazdasági élet, magyar vállalkozások a régióban.....	16
a) Ukrán-magyar gazdasági kapcsolatok.....	17
b) A jószomszédsági együttműködés alapelvei.....	19
c) Mit mutat a gazdasági mérleg a magyarlakta településeken?	20
d) A mezőgazdasági fölhasználat törvényi háttéréről.....	21
e) Mit mutat a mérleg?	23
f) A talaj minőségének javításáról?	24
g) Kiugrási lehetőség a zöldségtermesztés és a gyümölcsészet	25
6. Gazdasági lehetőségek Magyarország EU-s csatlakozását követően Kárpátalján	27
7. Kárpátaljai magyar gazdasági, érdekvédelmi szervezetek	30
8. Önkormányzati egyesületek.....	31
9. Kárpátaljai határ menti régiók SWOT analízise.....	32
10. A magyarlakta térségek fejlesztésének célrendszere.....	34
a) Átfogó célok	34
b) Hosszú távú feladatok	34
c) Stratégiai célok	35
d) Prioritások és intézkedések	37
1. sz. prioritás: a gazdasági együttműködés fejlesztése	37
2. sz. prioritás: a humán erőforrás fejlesztése	47
3. sz. prioritás: közlekedés és infrastruktúra-fejlesztés	52
4. sz. prioritás: környezet és természetvédelem	57
5. sz. prioritás: szektorsemleges feladatok ellátása	61

BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉSEK

A kárpátaljai magyarság gazdasági helyzetének javítása nem csak gazdasági, de politikai kérdés is, hiszen a határon túli magyarság meghatározó része önhibáján és akaratán kívül került külföldi országok fennhatósága alá. Mivel ezen országok politikai, gazdasági helyzete, fejlődésének szintje és iránya különböző, az objektivitás megőrzése érdekében a magyar kisebbségek helyzetét országonként külön-külön kell vizsgálni, hogy megtaláljuk azon pozitív „diszkriminációk” együttesét, amelyek az adott ország viszonylatában a magyarság felemelkedését szolgálnák. A kárpátaljai magyarság jelenlegi helyzetét talán a legkevésbé az határozza meg, hogy évtizedeken keresztül a vasfüggöny másik oldalán élt. Természetesen többek közt ez maga után vonta az önálló gondolkodás, a kezdeményezés, a vállalkozói kedv elfojtása. Sokkal nagyobb jelentősége van azonban annak, hogy jelenleg egy gazdaságilag elmaradott országban él, amely ország lakosságának 30 %-a a szegénységi küszöb alatt, 40 %-a pedig a létminimum határán él.

Ilyen körülmények közt az anyaország segítségének olyan formában kell megjelennie, hogy elősegítse a felemelkedés természetes folyamatát, a lehető legkisebb negatív ellenállást váltva ki a más nemzetiségű lakosság körében. Ez a legrövidebb úton úgy érhető el, ha nem magyar nemzetiségű személyeket, hanem magyar érdekeltségű vállalatokat, intézményeket és intézményrendszereket támogat az anyaország.

A kárpátaljai magyarság (magyarok lakta régiók) fejlesztési koncepciójának célja az ungi, beregi, ugozsai és Felső-Tisza-vidéki, valamint a Munkács környéki térségek gazdasági fejlődésének és felzárkózásának, társadalmi kohéziójának elősegítése, az ott élő lakosság életminőségének javítása a különböző magyarországi gazdasági támogatások, valamint a határ menti együttműködésben meglévő lehetőségek maximális kihasználásával.

A koncepció (fejlesztési terv) elkészítését indokolja a gazdasági elmaradás ellen való küzdelem. Ugyanakkor fontosnak tartjuk Magyarországnak az EU-hoz való csatlakozásából fakadó lehetőségek minél szélesebb körű kihasználását.

A koncepció/fejlesztési terv Kárpátalján a magyarlakta térségeket tekinti fő célterületének. A magyarlakta járásokban már 2005-ben megkezdődött a határon túli magyarok helyben maradását segítő programok kidolgozásra, azonban ezek többnyire elképzelés szintjén maradtak. Egyik alapvető feladatunk a magyarlakta térségekben létező erőforrások számbavétele és értékelése, egyfajta érték- és problémaeltár létrehozása azzal a céllal, hogy világosan meghatározhatók legyenek azok a közös problémák és feladatok, amelyek megoldása csakis az anyaországi támogatások igénybevételével lehetségesek. A közös erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek SWOT-analízis formájában kerültek rendszerezésre, e két rész együttesen adja az alapot a

programozás munkaszakaszához, amelyben a fejleszthető prioritások hangsúlyai és az ezekhez kapcsolódó intézkedések kerültek meghatározásra.

Tekintettel arra, hogy a dokumentum stratégiai anyagnak is tekintendő, figyelembe vettük valamennyi, a vizsgált területre készült, az adottságok feltárására vonatkozó fejlesztési dokumentumot. Ezek közül ki kell emelni Kárpátalja megye fejlesztési koncepcióját és területfejlesztési stratégiai programjait, valamint a kárpátaljai magyar civil szervezetek, vállalkozásfejlesztési központok gazdaságfejlesztési koncepcióit.

A helyzetfeltárási szakaszt követően széles körű egyeztetéseket bonyolítottunk le a program esetleges résztvevőivel, a területileg illetékes önkormányzatok és kistérségek képviselőivel, a vállalkozókkal, a kereskedelmi kamarával, a civilszervezetekkel és egyéb releváns intézmények képviselőivel.

A jelen anyag a beérkezett megjegyzések, észrevételek és kiegészítési javaslatok figyelembe vételével készült el.

1. KÁRPÁTALJA FÖLDRAJZI ELHELYEZKEDÉSE, KÖZIGAZGATÁSI BEOSZTÁSA

Kárpátalja Ukrajna délnyugati részén, az Erdős Kárpátok (újabb terminológiával: Ukrán Kárpátok) déli lejtőin és a lábuknál kezdődő alföldön fekszik. Északkeleten a Lemberg (Lvov) és Ivano-Frankovszk megyével, délen Romániával és Magyarországgal, nyugaton Szlovákiával és Lengyelországgal határos.

Területe 12800 km². Négyötödét hegyek borítják, és csak egyötöde síkság. A hegyvidék három vonulattól áll: az egykori határt és a vízválasztót a Beszkidek és Gorgánok vonulata jelzi. Ezzel párhuzamosan húzódik egy tagoltabb hegylánc, a Polonina-hegység. A hegyvonulat harmadik a Vihorlát-Gutini hegylánc. Kárpátalja délkeleti – Romániával határos részén találjuk a Máramarosi havasokat. Délnyugaton terül el – mai hivatalos nevén – a Kárpátaljai-alföld, vagyis a Tiszahát.

A vidék hivatalos neve 1946. január 22-től Ukrajna Kárpátontúli területe. A helyi magyarság köznyelvében: Kárpátalja. A megye területe 13 közigazgatási járásra oszlik: Beregszászi, Perecsenyi, Huszti, Rahói, Ilosvai, Szolyvai, Munkácsi, Técsői, Nagybereznai, Ungvári, Nagyszőlősi, Volóci, Ökörmezői.

A területen 10 város, 20 városi jellegű (mezőváros, nagyközség) település, illetve 579 község és kistelepülés található, amely 295 községi tanácshoz (polgármesteri hivatalhoz) tartozik¹.

A megye székhelye Ungvár (Uzshorod). Megyei jogú városok: Ungvár, Munkács (Mukacsevo), Huszt, Beregszász (Berehove) és Csap (Csop).

A többi hat település – Nagyszőlős (Vinohragyiv), Ilosva (Irsava), Rahó (Rahiv), Szolyva (Szvaljava), Técső (Tyacsiv) járási jogú város. A többi közigazgatási járási központ – Nagyberezna (Velikij-Bereznij), Volóc (Volovec), Ökörmező (Mizshirja), Perecseny (Perecsin) nagyközség.

Nagyobb, városi jellegű település (hivatalosan nagyközség) még Tiszaújlak (Vilok), Királyháza (Korolevo) a nagyszőlősi, Bátyú a beregszászi, Bustyaháza (Bustino), Aknaszlatina (Szolotvino), Taracköz (Tereszva) és Úrmező (Ruszke Pole)² a técsői járásban található.

2. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Kárpátalja önálló politikai története lényegében az első világháborút követően, 1918 végén kezdődött. A négy északkeleti vármegyét – Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros – alkotó terület korábban a történelmi Magyarország szerves része volt. A fenti négy vármegyében az 1910-es népszámlálás szerint 848 428 lakos élt: ebből 356 067 rutén, 267 091 magyar, 94 273 román, 93 047 német, 37 950 szlovák. A z adatok azonban nem adnak pontos képet, mert az itt élt 128 791 zsidót a magyarok, illetve a németek közé sorolták.

¹ Az önkormányzatok száma 2015 őszén 2 hromada (kistérség) létrejöttével megváltozott.

² Úrmező nagyközség 2015 őszétől Técső város (hromada) része lett.

Az itt élő népek sorsát erősen befolyásoló események gyakorlatilag 1919 tavaszán gyorsultak fel, amikor tovább folytatódtak a politikai és történelmi változások. Csak a XX. században 16 különféle államalakulatot vagy politikai-katonai fordulatot, megszállást ért meg Kárpátalja lakossága:

1. Osztrák-Magyar Monarchia (1918. november 15-ig.)
2. Magyar Köztársaság (1918. november 16. –1918. december 20.)
3. Ruzska Krajna (1918. december 21. –1919. március 21.)
4. Kőrösmezői Hucul Köztársaság (1918. november 9. –1919. március 21.)
5. Magyar Tanácsköztársaság (1919. március 21.–1919. április 19.)
6. Román megszállás (1919. április 10.–1920. június vége)
7. Csehszlovák megszállás (1919. január 12.–1920. június 4.)
8. Csehszlovák Köztársaság (1920. június 4.–1938. október 7.)
9. Csehek-szlovákok-kárpátoroszk föderatív köztársasága (1938. október 26. – 1939. március 15.)
10. Kárpát-Ukrán Köztársaság (1939. márc. 15.)
11. Magyar Királyság (1939. március 15. –1944. márc. 21.)
12. Magyarország német megszállása, nyilas korszak (1944. március 21.–1944. október 23.)
13. Csehszlovák Köztársaság (1944. október 24.–1944. november 25.)
14. Kárpátontúli Ukrajna (1944. november 26. –1945. június 29.)
15. Szovjetunió, Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság (1945. június 29.–1991. augusztus 23.)
16. Ukrajna (1991. augusztus 23-tól napjainkig).

3. DEMOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉS

1. Magyarlakta terület nyelvhatára

Szlovákia magyarlakta területe felől Ungvárhoz közeledve, a szlovák-ukrán határ mentén elterülő Botfalva és Ungtarnóc vonala adja meg a magyarlakta terület nyelvhatárát. E két település érintésével a nyelvhatár Ungvárig terjed. Ungvártól a nyelvhatárt követve, a valaha ruszin, illetve kárpátukrán és szlovák eredetű, ám a két világháború között magyarosodásnak indult Radvánc (Ungvár külső területéhez csatolták) magyar lakossága ma olyan csekély, hogy már anyanyelvi iskolája sincsen.

A nyelvhatár a továbbiakban Baranya, Korláthelmec, Unghosszúmező, Császlóc, Csongor és Barkaszó falvakat érinti. Munkács közelében fekszik egy jelentős magyar nyelvsziget, Beregrákos. A nyelvterület korábbi peremközsége az elmúlt századokban is vegyes lakosságú Izsnyéte, ahol a ruszinokkal (kárpátukránok) szemben a magyarok 60 %-os aránya állandósult³. Mintegy nyelvszigetet képez Izsnyéte fölött Munkács, ahol a magyar lakosság aránya tíz százalék alatti. Izsnyétét elhagyva a nyelvvonala Dercent és Fornost érinti, mindkettő magyar település. Fornostól a nyelvhatár délre kanyarodik. Ebben az

³ A 2001-es népszámlálási adatokhoz képest itt is jelentős csökkenés tapasztalható.

irányban Beregújfalut, Salánkot, Feketepatakot és Tiszaújhelyet érjük el. Közöttük Kovászó ruszin nyelvsziget. Az utóbbi két falun túl – ruszin falvak gyűrűjében terülnek el a már magyar többségüket mindinkább elvesztő községek: Mátyfalva, Karácsfalva, Fancsika, Tizzasásvár. A fölöttük fekvő Nagyszőlős is ma már nyelvszigetnek számít. Így jutunk el a nyelvhatár legszélsőbb pontjához, Tiszaújlakhoz. A Feketepatak és Tiszaújlak között említett településeken csak Nagyszőlősnek van magyar nyelvű iskolája.

Tiszaújlakkal átellenben „Túl a Tiszán” – villa alakban, illetve láncolatban húzódnak a magyar falvak: Tiszabökény, Tiszapéterfalva, Nagypalád, Fertősalmás, Forgolány, Batár, Nevetlenfalu, Öregakli, Aklihegy, Szőlősgyula. Valamennyi az ukrán-magyar, illetve az ukrán-román határszögben található. Szőlősgyulán túl az egykori magyar és vegyes lakosú községek 1946-tól mindinkább ukrán többségűvé váltak, így Feketeardó, Tekeháza, Gödényháza és Királyháza. Lassan elapadó magyar iskolája csak Feketeardónak van, az is az ukrán iskola épületében. A szinte teljes egészében magyarul beszélő, de ukránként nyilvántartott Csepe a hatósági ukránosítás iskolapéldája.

Az imént tárgyalt nyelvhatár fölött, a Tisza felső folyásának völgyében kisebb-nagyobb magyar szórványok, nyelvszigetek követik egymást Nagyszőlőstől Körösmezőig: Huszt, Visk, Técső, Aknaszlatina és Rahó. Magyar tannyelvű középiskolájuk csak a viskieknek, a técsőieknek⁴, és az aknaszlatinaiaknak van. Huszton⁵ és Rahón is működnek magyar tannyelvű osztályok. Az említett térségben 1939 után több mint 50 ezer magyar élt.

A kárpátaljai magyar etnikum ma már nem egységes. A jól körülhatárolható magyar nyelvterületen belül már a két világháború között a csehszlovák hatóságok ruszin betelepítéseket kezdeményeztek. A 20-as évek elejétől napjainkig, a magyar falvak közé ékelt új ukrán–ruszin települések községgé formálódtak: Oroszgejőc, Demicső, Cservona, Petrivka az Ungvári járásban; Újbótrágy, Nyárasgorond, Csikósgorond, Kastanovó, Szolnyecsnoje (Kispapi), Szvoboda, Danyilovka a Beregszászi járásban; Puskinó, Újakli stb. a Nagyszőlősi járásban. Nem lebecsülendő ukrán kisebbsége van már Szürte, Homok, Bályu, Barkaszó, Muzsaly, Tiszaújlak településeknek.

Mint közismert, az etnikai közösségek fő jellemzője a nyelv, s a magyarok ápolják nyelvüket ott is, ahol a lakosság kisebbségét alkotják. A tiszta magyar lakosságú falvakban az ukrán vagy az orosz nyelvet ismerők százalékaránya egészen a legutóbbi időkig alacsony volt. A nemzeti nyelv ilyen gondos megőrzését elsősorban a magyar lakosság történelmi múltja magyarázza: e területen a magyarok több évszázadon át uralkodó nemzet voltak s ezért nem meglepő, hogy a kétnyelvűség sokkal elterjedtebb volt a ruszinok, szlovákok s egyéb népek között, mint a magyaroknál.

⁴ Técsőn működik a Hollósy Simon Középiskola mellett a Técsői Református Líceum, amelynek bázisán 2016 szeptemberében beindul a magyar nyelvű óvoda is.

⁵ Huszton magyar nyelvű általános iskola működik.

2. A legutóbbi népszámlálás tükrében

Az utolsó ukrainai népszámlálás 2001. december 5-én zajlott. Ukrajnában azt megelőzően 1989-ben írták össze a lakosságot, s az akkori még szovjet tagköztársaságban 51 millió 452 ezer ember élt. 2001 decemberére viszont a tizenkét év alatt közel hárommillióval lett kevesebb az immár függetlenné vált ország lakossága, mivel az ismertetett adatok szerint akkoriban már csak 48 millió 457 ezer ember élt a Krími Autonóm Köztársaságban, az ország huszonöt megyéjében és két különleges jogokkal felruházott városában, Szevasztopolban és Kijevben.

Kárpátalján a 2001. december 5-i adatok szerint egymillió kétszázötvennyolcezer háromszáz (1 258 300) személy élt. Szűkebb pátriánk Ukrajna azon régióihoz tartozik, amelyben 1989-hez képest némileg – 0,5 százalékot, ami mintegy hatezer személyt jelent – nőtt a lakosság lélekszáma.

Általában, miként fentebb már utaltunk rá, nőtt Kárpátalja lakossága, ám a tizenhét közigazgatási egység – tizenhárom járás és öt megyei jogú város – többségében csökkenés tapasztalható. Csupán Ungvár, a nagyszőlősi, az ilosvai, a rahói, a técsői, az ungvári és a huszti járás lakossága nőtt a tizenkét év alatt. A legnagyobb növekedést a számlálóbiztosok – 5,3 százaléknnyit – a rahói járásban rögzítették, míg a legnagyobb csökkenést (- 11,4 százaléknnyit) Beregszászban. Jelentős mértékben csökkent ezen kívül a nagybereznai (- 9,1 százalék) és a volóci járás (- 8,3 százalék) lakossága is, ami egyértelműen az elvándorlásra utal (a Vérke-parti város lakossága nagy valószínűséggel a kivándorlás, míg a hegyvidéki járásoké a síkvidékre való átköltözés miatt lett kevesebb). A közigazgatási egységek közül a legtöbb lakosa a técsői járásnak volt (165 ezer ember), amelyik Ungvárt (117,1 ezer személy) és a nagyszőlősi járást (113 ezer ember) előzi meg. Legkevesebb lakosa a volóci járásnak (27,6 ezer ember) van, amelyet negatív arányban Beregszász (30,7 ezer ember) és a nagybereznai járás (30,8 ezer ember) követi.

Az utóbbi tizenkét év alatt a városi lakosság 9,5 százalékkal csökkent, míg a falusi lakosság 7,5 százalékkal nőtt. Tovább romlott a nemek aránya is a megyében. 1989-ben még 48,2/51,8 százalék volt a férfiak és nők aránya. 2001-ben ezzel szemben már 48,1/51,9 százalékra módosult ez a mutató. Az ok általános, s aligha szorul külön magyarázatra: a nők átlagéletkora szerte a világban magasabb a férfiakénál, Ukrajnában pedig a nem éppen rózsás gazdasági és egészségügyi körülmények között a férfiak a világlátnál is hamarabb haláloznak el.

Ami pozitívum: jelenleg több munkaképes ember élt megyénkben, mint 1989-ben: akkor ez a kategória a lakosság 56,2 százalékát, az újabb népszámláláskor viszont már az 59,1 százalékát tette ki, ami 742,1 ezer embert jelent.

1989-ben ezer városi lakos közül százhuszszak, 2001-ben pedig százötvenkettőnek volt felsőfokú végzettsége, a falusiak között ez huszonhat, illetve harminckilenc diplomás személy jelentett. Arra a kérdésre, hogy mindez

hogy oszlik meg a nemzetiségek között, a statisztika nem ad választ. Egy másik, pár éve közzétett felmérésből viszont kiderült, hogy a legmagasabban képzettek Kárpátalján a zsidó nemzetiségűek, őket az oroszok és az ukránok követik. A magyarok a maguk negyedik helyével nem jutottak dobogós helyezéshöz.

Kárpátalja lakosságának jelenlegi nemzetiségi összetételéről a következőket mondhatjuk el. A magyar – noha országosan 6400, megyei viszonylatban pedig 4211 fővel lettünk kevesebben – továbbra is a második legnagyobb nemzetiségnek számít a régióban. Igaz, míg 1989-ben még az összlakosság 12,5 százalékát tettük ki, tizenkét évre rá már csak 12,1 százalékát. (Csak zárójelben: ez a mutató 1979-ben 13,7, 1970-ben 14,4, 1959-ben pedig még 15,9 százalék volt). Fordított, tehát pozitív arányban növekedett az utóbbi több mint öt évtized alatt az ukrán nemzetiségűek részaránya, s 2001-ben lélektani határt léptek túl: ekkor 1 101 000 fő vallotta magát e néphez tartozónak, ami az összlakosság 80,5 százalékát adta. Az ukránok mellett nőtt a román, a cigány és a német nemzetiségűek száma, míg a magyarok mellett jelentősen csökkentek azok, akik oroszoknak, szlovákoknak, zsidóknak vallották magukat. Egy új (?) nép is feltűnt 2001 decemberében Kárpátalján – 10,1 ezer személy élt a törvény adta lehetőséggel és vallotta magát ruszin nemzetiségűnek.

Beregszász elveszett, megszűnt magyar többségűnek lenni – régiókra lebontva ez a legszomorúbb, lélektanilag legletaglózóbb következtetés vonható le a 2001-es népszámlálás adataiból. 1989-ben az időközben megyei rangúra emelt Vörösmarty-város lakosságának még 50,8 százaléka vallotta magát magyar nemzetiségűnek. 2001 decemberében – noha megmaradt a város legnagyobb lélekszámú nemzetiségének – már csak a 48,1 százaléka. Csökkent az oroszok száma is, de megnőtt az ukránoké és megkétszereződött a cigány nemzetiségűeké. (A magyarság csökkenése és a cigány lakosság növekedése között alighanem egyenes arányú összefüggés áll fenn.)

A helyzet másutt is szomorú, hiszen csupán két közigazgatási egységben növekedett némileg a lélekszámunk 1989 és 2001 között: Munkácsra 3,9 százalékkal (hatezerhétszázról hétezerre) és a nagyszőlősi járásban 10,7 százalékkal (27 ezer kilencszázról 30 ezer kilencszázra). Ezzel szemben Ungváron 13,1, Huszton 1,9, a beregszászi járásban 5,8, a munkácsiban 0,2, az ungváriban 2,8, a husztiban 5,1 százalékkal lettünk kevesebben. Komoly figyelmeztetés, hogy a legnagyobb vesztesek a szórvány- és szigetmagyarok körében ért bennünket: a rahóci járásban a magyarság 16,5, a szolyvaiban 11,5, míg a técsőiben 18,9 százaléka tűnt el a két népszámlálás közötti időszakban.

Akárcsak a korábbi népszámlálások alkalmával, 2001-ben is bebizonyosodott, hogy a nemzetiségek és az anyanyelv nem mindig fedik egymást Kárpátalján. Az ukránok – és ezzel a legmagasabb mutatóval rendelkeznek – 99,23 százaléka egyben ukrán anyanyelvűnek is vallotta magát, 0,5 százalékuk oroszul, 0,3 százalékuk pedig valamilyen más nyelven beszél. Második legjobb mutatóval a románok rendelkeznek: esetükben az anyanyelvet beszélők a román nemzetiségűek 99,1 százalékát teszik ki. A nemzetiség és

anyanyelv az oroszok 91,6 százalékánál esik egybe. A németeknek viszont már csak fele beszéli az anyanyelvet, a szlovákoknak még ennél is kevesebb, 43,9 százaléka. Ezen a téren a legrosszabb mutatóval a cigányok rendelkeznek: közülük csak minden ötödik beszél cigányul, 16,4 százalékuk ukránul, 62,9 százalékuk pedig valamilyen más nyelven beszél.

E mutató terén a kárpátaljai magyarok az ukránok és románok után az előkelőnek mondható harmadik helyen állnak. A magukat magyarnak vallók 97,1 százaléka egyben magyar anyanyelvű is. A magyar nemzetiségűek 2,6 százaléka viszont már az ukránt, 0,3 százaléka pedig az oroszot tekinti anyanyelvének. (Ismét csak zárójeles figyelmeztetésként – még egy összehasonlítás: 1989-ben a magyaroknál még 97,2 százalékban esett egybe a nemzetiség és az anyanyelv).

Végezetül: arra ugyan nem tér ki a statisztika, hogy a többlet vajon mely nemzetiségűek közül kerül ki, de tény: míg a lakosságnak csupán 12,1 százaléka (azaz 151 ezer ötszáz személy) vallotta magyarnak magát, addig magyar anyanyelvűnek már 12,7 százaléka (159 ezer háromszázharmincöt egyén, ez 1989-hez viszonyítva több mint 7 százalékos növekedést jelent).

A helyi tapasztalatok és a történelmi egyházaink adatai szerint Kárpátalja 1 288 200 lakosából minden negyedik-ötödik ember magyarul is beszél.

Kárpátalja nemzetiségi összetétele
Összes népesség: 1.254.600 (2001) (+8.982)
1.245.618 (1989)
1.155.759 (1979)

Etnikai összetétel:	Mennyiség (ezer főben):	Százalékban:
ukrán	1 010 100 (+ 33 351) (1979:898.606; 1989:976.749)	80,5
magyar	151 500 (- 4 211) (1979:158.446; 1989:155.711)	12,1
román	32 100 (+3 136) (1979:27155; 89/28.964)	2,6
orosz	31 000 (-18 456) (1979:41.713; 1989:49.456)	2,5
cigány	14 000 (+ 1 869) (1979:5.586; 1989:12.131)	1,1
szlovák	5 600 (- 1 729) (1979:18.245; 1989:7.329)	0,5
Német	3 500 (+22) (1979:3.746; 1989:3.478)	0,3

4. GAZDASÁGI ÁTTEKINTÉS

A. Általános gazdasági helyzet Kárpátalján

Kárpátalja uralkodó termelési formája a mezőgazdaság. A megye gazdasága – valamennyi ágát tekintve – alacsony határfokú, a műszaki színvonal és a szervezettség elmaradottsága jellemzi. A meglévő városi ipar tönkrement, leépült. A termelés-visszaesés negatívan befolyásolja a lakosság jövedelmének alakulását.

Ukrajnában továbbra is tart a tulajdonváltás. Az állami vagyon nagy része fokozatosan magántulajdonba ment át a kis- és nagyprivatizációk révén. A vállalatok és mezőgazdasági cégek magánosításából azonban csak nagyon kevesek profitáltak, ennek egyik fő oka a gazdasági háttér és a tőke hiánya miatt.

Kárpátalja gazdasági szerkezete az utóbbi években, főleg a '90-es évek vége óta jelentős változásokon ment keresztül. Így az ipari termelés és a szolgáltatások volumene a megyei GDP-ben a mezőgazdaság javára csökkent, amely ma 1/3-át képezi Kárpátalja gazdasági struktúrájának.

Az ipari termelés 2015 decemberére 2014 hasonló időszakához képest 20,3 százalékos csökkent mutat. Ennek elsősorban az az oka, hogy több nagyvállalat kivonta termelését Kárpátaljáról.

A mezőgazdasági ártermelésben ez a csökkenés 7 százalékos, azonban a különféle ágazatokban más-más mutatókat találunk: míg a lakossági szektorban 8,6 százalékos csökkenés tapasztalható, addig a mezőgazdasági vállalatnál 16 százalékos növekedés tapasztalható.

A 2016. január 1-jei állapotok szerint az elmúlt évi mutatókhoz képest 2,3 százalékkal nőtt a baromfiak száma (valamennyi gazdaságtípusban), viszont minden más ágazatban csökkenés tapasztalható: sertések (- 2,2 %), juhok és kecskék (- 3,7%), szarvasmarha (- 3,3 %, ezen belül a tehénállomány - 2,9 %). Természetesen a statisztikai hivatal adatai viszonylagosan, azonban a legelőterületek csökkenése miatt faluhelyen nagymértékben csökkent a tehénállomány, ezzel pedig a lakosság tejjel való ellátása.

2015 során a különféle vállalatok és szervezetek által elvégzett építési munkálatok értéke 619,7 millió hrvnyát tesz ki, ami azonban nem teljes egészében fedi az elvégzett építkezések volumenét, lévén, hogy a hivatalos használatba vétel költségei miatt sokan nem jelentik be az elkészült munkálatokat. 2014-hez képest 114,8 százalékkal nőtt az építkezések volumene.

Az év folyamán a különféle szállítványozási vállalatok által szállított árok mennyisége 6010,2 ezer tonnát tett ki (+20,4 %).

A közlekedési vállalatok 2015 folyamán 50,7 millió utast szolgáltattak ki (+ 2,5 százalék), az utasforgalom 0,4 százalékkal nőtt, s mindösszesen 1320,6 millió utaskilométert tett ki.

A külgazdasági tevékenység 2015 januárja-novembere folyamán 1023,9 millió dollár exportot, 1044,6 millió dollár importot jelentett, amely a múlt

évhez képest - 79,5 % és - 64,0 % százalékos csökkenést tesz ki. A külgazdasági tevékenység negatív különbsége a múlt évhez képest 20,7 millió dollárral csökkent.

A vállalatok és a vállalkozói szférában tevékenykedő magánszemélyek által bonyolított kereskedelmi forgalom 2015 folyamán 24749,6 millió hrvnyát tett ki, ami összehasonlító áron 13,5 %-os csökkenést jelent 2014-hez képest.

A hivatalos infláció mértéke 2014-hez képest 2015 decemberében 144,0 százalékot tett ki.

2015 januárjában-novemberében a bérek középátlagja 3 234 hrvnyát tett ki, ami 21,9 százalékos növekedést mutat az év hasonló időszakához képest. A 2015 novemberére ki nem fizetett bérek összege 7,5 százalékkal nőtt és 6417,8 ezer hrvnyával nőtt.

A munkaerőpiac adatai szerint a hivatalos munkanélküli index a munkaképes lakosság 1,1 százalékát (8 952 fő) tette ki.

A 2015. december 1-jei adatok szerint a lakosság száma 1 256 300 főt tett ki.

B. Idegenforgalom

A termelési szféra mellett fontos helyet foglal el idegenforgalom. Az új megyei vezetés a kiemelt feladatok között kezeli a turisztikai és idegenforgalmi, illetve a gyógyüdüléssel kapcsolatos fejlesztések kivitelezését. Az ágazatnak igazából nincs hosszú távú fejlesztési koncepciója.

Vendéglátóipari egységek	Összesen (egység)	Vendéghegyek száma	Elhelyezett vendégek száma
Szállodák, motelek	229	10 160	142 466
Gyógyüdülők, üdülők	58	7 769	78 178

Kárpátaljára jellemző a „Kis Svájc” elnevezés, megőrizte történelmi ereklyéjét, csodálatosan szépek vadregényes tájai. Svájci szépségű természeti adottságokkal és gazdag kulturális értékekkel rendelkezik.

Az ukrán–magyar határon jelenleg a következő határátkelőhelyek állnak az utazók rendelkezésére: Csap-Záhony (nemzetközi közúti- és vasúti, személy- és teherforgalmi éjjel-nappal), Tiszaújlak-Tiszabecs (személyforgalmi éjjel-nappal), Asztély-Beregsurány (közúti személyforgalmi éjjel-nappal). Harangláb-Lónya (közúti személyforgalmi, nyitva tartás: 07.00–16.00), Mezőkaszony–Barabás (közúti személyforgalmi, nyitva tartás: 07.00–19.00).

A magyar-ukrán határmenti együttműködés keretében felvetődött több közúti, illetve folyami (kompos) határátkelő megnyitása. A magyar fél részéről egészen a határ metszéspontjáig elkészült a Nagyhódos-Nagypalád határátkelő megközelítési infrastruktúrája.

Kárpátalja turisztikai nevezetességeiről számos kiadvány látott már napvilágot. A Magyarországról érkező csoportokat az időközben megalakult turistaegyesületek is fogadják. A turizmus koordinálására 2015-ben megalakult

a Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács. Az ukrajnai háborús események jelentős mértékben átalakították a túrizmusból élők mindennapjait, a magyarországi vendégek elmaradása miatt kénytelenek voltak belső-ukrajnai vendégek fogadására berendezkedni.

C. Külföldi tőke bevonása Kárpátalján

2014 folyamán Kárpátalja gazdaságába 19,7 millió dollár közvetlen befektetésére került sor, ami a korábban megkezdett beruházások részeként funkcionál, amelyek összértéke 2014. december 31-re 376,6 millió dollárt tett ki. Egy főre vetítve a beruházások értéke 300 USD. Az Európai Unió tagországai által befektetett tőke 270,6 millió dollár (71,8 %), a világ többi országaiból 106 millió dollár (28,2 %). Mindösszesen 48 különféle országból működnek beruházások Kárpátalja területén. A legnagyobb befektetők: Japán, Németország, Lengyelország, Ausztria, Hollandia, USA, Ciprus – ezek adják a befektetések 70 százalékát.

Ágazatok szerinti megoszlás a következő:

- ipar (301,8 millió dollár, 80,1 %), ezen belül feldolgozóipar – 289,9 millió dollár; kitermelőipar (bányák) (1,2 millió dollár); villamosenergia és egyéb energiahordozók szállítása (0,4 millió dollár); ivóvíz-szolgáltatás, szennyvízkezelés (1,3 millió dollár); szállítmányozás (személy és teherszállítás) (111,6 millió dollár); bútorgyártás, gépek és berendezések gyártása és javítása (37,1 millió dollár); fafeldolgozás, papírgyártás, nyomdaipar (24,1 millió dollár).

- közlekedés, raktározás, logisztika, posta és szállítmányozás 22,8 millió dollár (6,1 %),

- ingatlanokkal való forgalom – 14,8 millió dollár (3,9 %);

- étkeztetés 13,4 millió dollár (3,6 %),

- kis- és nagykereskedelem, gépjárműjavítás 10,1 millió dollár (2,7 %)

A vállalatok hátraléka a befektetőkkel szemben a 2014. december 31-i állapotok szerint 67,8 millió dollárt tett ki. .

D. Kárpátalja különleges gazdasági övezet (múlt és jövő)

A terület gazdasági és szociális problémáinak megoldását meggyorsította az 1999 januárjában életbe léptetett törvény a kárpátaljai különleges gazdasági övezet létrehozásáról, illetve a befektetésekről, amely 15 éves futamidővel azoknak a befektetőknek nyújt kedvezményeket, akik 250 ezer USD fölötti tőkét ruháznak be Kárpátalján, azaz új munkahelyeket hoznak létre. A másik kedvezmény, amely elnöki rendeletként lépett életbe, 30 éves futamidőt biztosított azoknak a beruházóknak, akik közel 1 millió USD-t fektetnek be Kárpátalja kijelölt gazdasági övezeteiben: a Tisza-menti Csap térségében, az ungvári vasúti csomóponton, a munkácsi volt hadi repülőtéren és környékén.

A 2004-es elnökválasztás után kialakult új hatalmi gazdasági struktúrák kulcsfigurái vitatták a Szabad Gazdasági Övezet kárpátaljai létjogosultságát. A mérvadó gazdasági szakértők az eddig megtett utat és eredményeket elemezve, rámutattak arra, hogy a Kárpátalja Szabad Gazdasági Övezet megszűnése

mindenképpen visszaveti a megye gazdasági fejlődésének ütemét, árnyékot vethet a befektéspolitikára, elriasztja Kárpátaljáról a külföldi befektetőket. Szerintük a perdöntő bizonyítékok a reális számításokon alapuló tények, gazdasági mutatók, melyeket megmásítani nem lehet: az 1994 és 2000 között évente átlagosan 14 millió USD külföldi tőke érkezett Kárpátaljára. 2002-ben 30,1, 2003-ban 52,8, 2004-ben 62,7 millió amerikai dollár összegű. Országos viszonylatban Kárpátalja a tizedikről a hatodik helyre lépett elő az egy főre jutó beruházási összeget tekintve. Kárpátalján 2004-ben 195 USD befektetési összeg jutott egy lakosra az országos 176 dolláros átlaggal szemben.

A befektetési folyamatnak köszönhetően az egy évvel korábbihoz képest 2004-ben a belkereskedelmi forgalom 41,5 százalékkal nőtt Kárpátalján és meghaladta az egymilliárdot. A Kárpátalja Szabad gazdasági Övezet területén működő vállalatok adóbefizetéseikkel 2004-ben 143,3 millió hrvnyával gyarapították a megye költségvetését.

A Kárpátalja Szabad Gazdasági Övezet és Ukrajnában létrehozott más szabad gazdasági övezetek által nyújtott kedvezményeket 2005. április 1-én a Timosenko-kormány megszüntette. A rendelet következtében a Kárpátalja gazdaságába érkező külföldi tőke összegének növekedési dinamikája érzékelhetően visszaesett, ami negatívan hatott a régió külkereskedelmi kapcsolatainak további kiszélesedésére, a térség gazdasági fellendülésére. Az itt működő 8 vállalat 159 millió USD értékű beruházást állított le. Mindez 11 850 munkahely megszűnésével járt. Az övezet kedvezményeinek felszámolása miatt az itt beruházó vállalatok elhagyták Kárpátalját, Magyarországra és Romániába helyezte át termelését. Míg 2004-ben a megyébe érkező külföldi tőke összege meghaladta a 63 millió USD-t, 2009-re a külföldi beruházások növekedési dinamikáját alapján Kárpátalja országosan az utolsó, 25. helyre csúszott vissza éves 18 millió dolláros beérkező tőkével.

2010-ben az ukrán államfő mellett működő Régiók Tanácsa lebergi kihelyezett ülésén felvetették a szabad gazdasági övezet visszaállításának szükségességét, azonban lényegileg a kérdéssel országos szintem nem foglalkoztak.

Miután 2016. január 1-től elkezdődött az EU és Ukrajna között létrejött mélyreható és átfogó szabadkereskedelmi megállapodás (DCFTA) ideiglenes alkalmazása, Bocskor Andrea EP-képviselő ismételt felvetette egy szabad gazdasági övezet létrehozásának szükségességét Kárpátalján. Mint elmondta: "Ukrajna hosszú utat tett meg, hogy a posztszovjet működési rendszerrel szakítva európai szellemű demokratikus reformokba kezdjen. Ez a folyamat még nem zárult le, és az Európai Unióval kötött társulási szerződéssel illetve a szabadkereskedelmi szerződés január elsejei életbe lépésével Ukrajna új lehetőségeket kapott a fejlődésre".

E. Infrastruktúra

Kárpátalja vasúti közlekedése 624 km, autópályái 3.300 km hosszúak; a közúthálózat teljes mértékben szilárd burkolattal ellátott. Egyetlen repülőtere, az „Uzsgorod” 4-osztályú nemzetközi repülőtér⁶.

A régió megközelítése szempontjából továbbra is jelentős problémát jelent a magyar-ukrán határátkelők szűkösége, illetve a logisztikai és egyéb szolgáltatások alacsony színvonala (vasút, kamionterminál) és a hosszú várakozási idő.

2000-ben a városokban 93,5 ezer, a falvakban 40,5 ezer telefon működött; 100 családra átlagosan 28 vonal jutott (az ukrainai átlag 41). Mára a vonalas szolgáltatásokat átvették a mobilszolgáltatók. A mobiltársaságokat két cég, az Vodafone-UMC és a Kijev-Star GSM képviseli. A nagyobb városokban az utóbbi biztosít teljes lefedettséget, míg a folyóvölgyekben elsősorban a Vodafone-UMC van jelen. Számos nagy internetszolgáltató mellett a telefonos szolgáltatók is jelen vannak a piacon, a nagyobb városokban 3G-es szolgáltatás, illetve gyakorlatilag valamennyi nagyobb cégnél WiFi-szolgáltatás működik. A legtöbb város főterén ezek a szolgáltatások ingyenesen is igénybe vehetően.

A lakosság központi ivóvíz-ellátása és a csatornázás csak a városokban és néhány nagyközségben megoldott. 2000-ben a vízvezeték-hálózat hossza 546,9 km volt, a szennyvíz-vezetéké pedig 376,2 km. Több városban külföldi tőkével működő ivóvíz-szolgáltatási vállalat működik (Beregszászban pl. a nyíregyházi tőkével működő KárpátVíz Kft.). A nagyobb települések (Ungvár, Munkács, Nagyszőlős) az osztrák tulajdonú AVE Kft. foglalkozik szemétszállítással, Beregszászban a BeregVertikál vállalat foglalkozik ezzel a kérdéssel. Komplex szemétfeldolgozás még nem működik, a közelmúltban európai pályázati forrásokból indult be Jánosi község területén egy szemétfeldolgozó, ez azonban még nem funkcionál.

A Tisza-medence összterületének (156,4 ezer km²) 8,1 %-a Kárpátaljára jut, s a folyó teljes hosszának 27 %-a (262 km) itt található. Az árvízprobléma ma már nemzetközi ügy – 2001-ben megalakult az Ötoldalú Árvízvédelmi Fórum (magyar, ukrán, szlovák, román, jugoszláv).

F. Oktatás -- kultúra

Kárpátalján 2010-ben 203,8 ezer diák tanult állami általános és középiskolai intézményben, 86 %-uk ukrán, 10 %-uk magyar, 2–2 %-uk román, ill. orosz nyelven. A 672 iskola közül 68-ban magyar nyelven folyik az oktatás, 27-ben ukránul és magyarul vegyesen, egyben pedig oroszul és magyarul. Az 515 óvoda közül 64 magyar nyelvű, 9 ukrán-magyar, s egy orosz-magyar jellegű.

A 19 állami felsőfokú oktatási intézmény közül I-II. szintű akkreditációval 14 rendelkezik, a többi III-IV. szintű. A szakiskolák és

⁶ A közelmúltban a repülőtér felfüggesztette tevékenységét.

szakközépiskolák száma 16. Magyar nyelvű csoportok csak néhány intézményben működnek, magyar nyelvű állami szakoktatás nincs.

A 616 könyvtár közül 98 magyar; utóbbiak állománya meghaladja a 430 ezer db-ot. A kultúra, a hagyományőrzés, az irodalmi élet területén is számos magyarságintézmény, fórum, egyesület működik. 5 színház, 2 koncertterem, 4 múzeum üzemel a megyében.

Összefoglaló

Összességében Kárpátalja gazdasági helyzete nem megnyugtató. A tőke 55 százaléka továbbra is az árnyékgazdaságban működik. Az eddigi befektetési programbejelentések alapján Kárpátaljának a befektetések zászlós hajójának kellene lennie Ukrajnában, ám ennek a fordítottja tapasztalható: míg országos viszonylatban tavaly 30 százalékkal nőtt a beáramló tőke mennyisége, megyénkben 9 százalékkal csökkent. Nyugalanságra ad okot az is, hogy az itteni élelmiszerárak jóval magasabbak, mint a szomszédos megyékben.

5. GAZDASÁGI ÉLET, MAGYAR VÁLLALKOZÁSOK A RÉGIÓBAN

A magyar kisebbség 75 %-a kistelepülésen él, s az anyanyelvű iskoláztatás korábbi hiánya miatt döntően alacsonyabb társadalmi presztízsű foglalkozást űz, ezáltal nagyobb mértékben ki van téve a munkanélküliség veszélyének, mint az ukrán nemzetiségű állampolgárok. Kárpátalja a munkanélküliek arányát tekintve Ukrajna 24 megyéje között majdnem a legutolsó helyet foglalja el. Például egy létrehozott munkahelyre mintegy 100 munkanélküli jut. A szociális problémákat tovább élezi a látens munkanélküliség (kényszerszabadság, csökkentett műszakszám, rövidített munkaidő) és a bérek kifizetésének gyakran többhavi elhúzódása, aminek a termelés folyamatos csökkenése az oka.

Kárpátalján a lakosság átlagbére alatta marad az országos átlagnak. A helyi magyarság fő megélhetési formája a mezőgazdaság. Ezen belül a földművelés, állattenyésztés, élelmiszer-feldolgozás, piaci értékesítés. A síkvidéki régióban élő magyarok előnyben vannak a hegyekben élő ruszinokkal, ukránokkal szemben, hiszen a földművelés területén kitörési lehetőségük van, ha átveszik a magyarországi, nyugati korszerű földművelési technológiákat, gépesítik a háztáji munkát, mivel az élelmiszer-termelés a legkifizetődőbb termelési ágazat ma is.

A mindinkább ellehetetlenülő gazdasági helyzet ellenére azt kell mondanunk, hogy mégis a vállalkozóké a jövő. A kiút Kárpátalja regionális és kistérségeinek fejlesztése lehetne gazdaságfejlesztő programok beindítása révén, mert csak így lehet megakadályozni a magyarság kivándorlását. E negatív folyamat kiküszöbölése érdekében a helyi gazdasági szervezetek, társaságok már megtették az első lépéseket.

A mezőgazdasági termelés fellendülését és a magángazdaságok fejlődését a föld tulajdonjogának rendezetlensége is akadályozza. Ha a földtörvény lehetővé teszi, úgy valódi tulajdonosokra épülő szövetkezeti formák jöhetnek létre a kollektív gazdaságok helyett, támaszkodva azokra a gazdakörökre, amelyek magyarlakta településeken alakultak az elmúlt években.

A. Ukrán-magyar gazdasági kapcsolatok

Összességében Magyarország eddig 44 millió USD-t fektetett az ukrán gazdaságba és csaknem 400 ukrán–magyar közös vállalat alakult Ukrajna-szerte. E cégeknek azonban csak egyötöde működik termelői szférában. Mint látható, a magyar gazdasági jelenlét fokozatosan terjed a távolabbi keleti piacok felé is.

Kárpátalja vonatkozásában emelkedő tendencia jellemzi a megye és Magyarország gazdasági együttműködését. 2003-ban 6,1 millió híján 200 millió dolláros volt az áruforgalom. Ezt a mutatót a felek 2004 tíz hónapja alatt meghaladták. Megjegyzendő, hogy Magyarország 1998-ban már 260 millió USD értékben exportált árut Ukrajnába. A Magyarországra irányult ukrán kivitel pedig 275 millió USD-t tett ki, a csökkenés 20%-os.

Szépen alakul a helyzet a befektetések terén is. A Kárpátaljával határos országok közül Magyarország és Szlovákia mutatkozik a legintenzívebb befektetőnek. 2001-ben a magyarországi külföldi tőke 16,5 millió USD volt annak ellenére, hogy 2004-ben a MOL mintegy 6,5 millió dollárral kivonult a térségből, nem csökkent a befektetések nagyságrendje. A Kárpátalján bejegyzett vállalkozások legnagyobb hányadát (38, 1%-ot) az ukrán–magyar vállalkozások adják. Tovább nőtt a vegyesvállalatok száma: a korábbi 126-tal szemben immár 136-ot regisztráltak Kárpátalján. Ezek mintegy 26 millió dolláros befektetést produkáltak. Az effektív növekedést természetesen nem csupán az idézte elő, hogy nőtt e vállalatok száma, hanem az is, hogy a régebben működők tőkeemelést hajtottak végre. Az ukrán–magyar vegyes vállalatok a következő ágazatokban tevékenykednek: élelmiszeripari termékek előállítása, feldolgozása, értékesítése, faipari termelés, kereskedelem, szolgáltatások, új technológiák alkalmazása.

A többi országgal összevetve, a következőképpen áll Magyarország a külföldi befektetések tekintetében. Az elmúlt két évben egy kicsit visszaesett Magyarország. Megjegyzendő, hosszú éveken át Magyarország vezette a rangsort, aztán 2003-ban az Amerikai Egyesült Államok megelőzte a szomszédos országot. Jelenleg Magyarország a negyedik helyen van. Az eddigi számítások, adatok azt igazolják, hogy nem a magyarországi befektetések csökkentek, hanem más országok is „felfedezték” maguknak Kárpátalját. Mindez újabb referenciát, preferenciát jelent a térségnek. A japánok, németek, lengyelek jelenléte bizonyíthatja a világnak, hogy érdemes itt befektetni.

A magyarországi befektetések spektruma széles, de elsősorban a feldolgozóiparról, a konzervgyártásról, az élelmiszeriparról, amely ágazatokban termelésbővítést helyeztek kilátásba; illetve a műszergyártásról és a

finommechanikai iparról, amelyekben teljesen új cégek, közöttük multinacionális vállalatok jelennek meg. Külön örvendetes, hogy a korábban itt csak bér munkát alkalmazó cégek vállalatokat alapítanak. Ez a bizalom erősödését jelenti a magyarországiak részéről.

Ukrajna Magyarország fontos külgazdasági partnere, az áruforgalmi ország-sorrendben az európai partnerkörben a 14. helyen szerepel. A kontinens EU-n kívüli országcsoportjában (Oroszországot követően) a második legjelentősebb partner.

A magyar kivitelben a gépek-berendezések aránya (54 %) jelentette a legnagyobb arányt, ezt a feldolgozott termékek (35 %), az agrártermékek (8,5 %), a nyersanyagok (0,5 %) és az energiahordozók (2,1 %) követik.

Az ukrán export arányai: gépek és berendezések (56 %), a feldolgozott termékek (21 %). Korábban a kohászati kooperáció (Dunaferr) jelentett meghatározó tételt az együttműködésben, viszont jelentősen csökkent az energiahordozók behozatala, mivel az Ukrajnából származó áramimport versenyképessége jelentősen meggyengült. A magyarországi ukrán agrárexport továbbra is elhanyagolható. A gazdasági kapcsolatok fontos összetevője a szolgáltatáskereskedelem, ezen belül közlekedési szolgáltatás,

A magyar tőkekivitelben meghatározó súlyt képviselt az OTP Bank ukrain akvizíciója, valamint a magyar hátterű Wizz Air Ukraine légitársaság⁷ terjeszkedése. Korábbi fontosabb magyar befektetők még a következők: Richter Gedeon Zrt., Pannonplast Zrt., Dunapack Zrt., Szabolcs Gabona Zrt., Bábolna Zrt., Skala Energy Ltd.

Az Ukrajnában regisztrált magyar-ukrán vegyesvállalatok száma 2011. elején 1098 volt (ebből működő kb. 600) jegyzett tőkéjük mintegy 3,7 milliárd hrivnya. Az ágazatokat tekintve többségük a szolgáltató szektorban, feldolgozóiparban, ingatlanfejlesztésben, valamint az agrárszektorban tevékenykedik. A működő közös vállalkozások mintegy fele (271 cég) Kárpátalján, negyedük Kijevben került bejegyzésre. Jelentős számban található még Dnyepetrovszk, Lvov, Ivano-Frankovszk és Odessza megyékben.

2013-ban a magyarországi ukrán export 3,1%-al növekedett, elérte az 1,6 milliárd USD-ra nőtt (az összes ukrán áruexport 2,5 %-a), az import pedig 20,8 %-al 1,4 milliárd USD-ra nőtt (az összes ukrán áruimport 1,8 %-a). A Magyarországgal folytatott összes árucseré-forgalom 2013-ban elérte a 3,0 milliárd USD-t.

Az ukrán-magyar külkereskedelem mutatói (millió USD)

Mutató	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013/ 2012 (+/-;%)
Áruforgalom	2649,8	1408,5	2074,6	2667,4	2669,8	2957,5	110,8

⁷ A Wizz Air 2015-ben beszüntette ukrainai járatait.

Export	1367,1	730,2	860,0	1340,7	1510,2	1556,9	103,1
Import	1282,7	678,3	1214,6	1326,7	1159,6	1400,5	120,8
Szaldó	84,4	51,9	-354,5	14,0	350,6	156,4	

2013-ban az Ukrajnából exportált árucikkek: vas- és ötvözetlen acél félkészárú, elektromos energia, szigetelt elektromos vezetékek, kábelek elektromos berendezésekhez, fűrészárú, ásványi alapanyagok.

2013-ban az Ukrajna által importált áruféleségek: földgáz (visszaszállított), gyógyszerek, szigetelt elektromos vezetékek, növényi termékek, kőolaj és feldolgozott kőolajtermékek, elektromos berendezések, szállítóeszközök.

A 2014 januárja-októbere közötti időszakában a Magyarországgal lebonyolított áruforgalom 2 436,4 millió USD értékű volt (0,7 %-al nőtt). Az Ukrajnából Magyarországra exportált áruk értéke 1 305,6 millió USD (0,3 %-al nőtt), a Magyarországról Ukrajnába importált árumennyiség értéke 1 130,8 millió USD volt (0,8 %-al nőtt). Ukrajna pozitív szaldója így 174,8 millió USD lett.

A Magyarországról Ukrajnába érkező közvetlen tőkebefektetések dinamikája (millió USD)

Az adott év január 1-jei állapotok szerint	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Összes befektetés	364,5	411,2	595,4	711,5	700,5	681,4	685,8

Magyar export szempontjából perspektivikus ágazatok, termékcsoportok:

A két gazdaság kiegészítő jellegét figyelembe véve a következő területeken perspektivikus és megalapozott a kapcsolatok fejlesztése:

Agrárszféra (állattartás, növénytermesztés, élelmiszeripar);

Energetika (villamos energetika, energiahordozó tranzit, infrastruktúra-fejlesztés),

Kooperáció a magas hozzáadott értékű ágazatokban (járműipar, gépipar, elektronikai ipar, vegyipar) a multinacionális vállalatok beszállítói kapcsolatai mentén;

Közlekedés-logisztika

Kommunális gazdálkodás, környezet-védelem

Építőipar, építőanyag-gyártás, ingatlanfejlesztés.

B. A jószomszédsági együttműködés alapelvei

Szinte negyedévi gyakorisággal kerül megszervezésre a megyevezetők (Kárpátaljai Megyei Tanács, Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal /Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés) találkozója. A jószomszédsági

kapcsolatok fejlesztésének keretében a következő, konkrét elképzelések szerepelnek:

- a kárpátaljai kis- és középvállalkozásokba irányuló magyarországi beruházások;
- a Tisza-menti árvízvédelmi rendszerek további kiépítése;
- az árvizek elleni védekezés összehangolása;
- a Csap-Záhony határátkelő infrastruktúrájának és környezetvédelmének közös ellenőrzése;
- a két térség idegenforgalmának fellendítése;
- a gyógyüdültetésben rejlő lehetőségek fejlesztése;
- fontos feladat a határ két oldalán élő magyar és ukrán nemzetiség nemzeti-kulturális értékeinek óvása, gazdagítása.

Továbbra is egybehangzó vélemény, hogy a határokon átívelő gazdasági, vidékfejlesztési beruházásokban nagy szerepet szánunk az EU által is támogatott térségfejlesztési programoknak, amelynek keretében lehetőség nyílik a határ menti övezetben tervezett fejlesztések kivitelezésére. E program egyik prioritása:

- a két ország közötti határátkelők rekonstrukciója;
- egy új híd építése a Tiszán az V. közlekedési folyosó számára.

C. Mit mutat a gazdasági mérleg a magyarlakta településeken?

Avagy miből és hogyan élnek a magyarlakta településeken? Az Ukrajnában zajló földreform eredményeként a helyi mezőgazdasági nagyüzemekben tevékenykedő dolgozók és a kolhoznyugdíjasok a felosztott közösből átlagosan egy- és másfél hektárnyi földet kaptak. Ezt teremtette meg a mai egyéni gazdaságok alapját. A föld- és vagyonrész-tulajdonosok egy jelentős hányada szántóját és vagyonát bérbe adta. Ezeket a termelési eszközöket használják a községek területén működő mezőgazdasági társulások, farmergazdaságok, magánvállalkozók.

Sokan elkótyavetyélték vagyonukat, földjüket, zsebszerződéssel adták át az ügyeskedőknek, akik ily módon közel 50 és 100 ha nagyságú szántóföld felett rendelkeznek.

A munkaképes lakosság meghatározó része a határ menti falvakban továbbra is a határ túloldalán keresik meg a kenyerét. Igen sokan járnak át mezőgazdasági idénymunkára, jelentős az építőiparban dolgozók száma is. Ugyanakkor a kedvezményes honosítással kapott magyar útlevelnek köszönhetően a legtöbb munkavállaló már nem Magyarországot tekinti célországnak, a legtöbben Csehországban, Németországban és Angliában keresik meg kenyerüket. Jelenleg a térségben működő multinacionális cégek nem kapnak elegendő képzett munkaerőt, ezért kénytelenek nagyobb távolságokról is toborozni.

D. A mezőgazdasági földhasználat törvényi háttéréről

Ukrajna Földködexe 22. cikkelyének értelmében mezőgazdasági rendeltetésű földnek számítanak azok a földrészlegek (területek), amelyek mezőgazdasági áruk/termékek előállítását, mezőgazdasági tudományos-kutatói és oktatói tevékenység folytatását, az ehhez szükséges infrastruktúra elhelyezését, ezen belül a mezőgazdasági termékek értékesítésére szakosodott nagybani piacok létesítését, illetve a fent nevezett célok megvalósítását szolgálják. Mezőgazdasági felhasználású földrészlegek az alábbi esetben adhatók tulajdonba vagy használatba:

a) állampolgárok részére — egyéni földművelői gazdaság létesítése céljából, illetve gyümölcs- vagy zöldségtermesztésre, kaszálónak vagy legelőnek, mezőgazdasági árutermelés céljára, valamint farmgazdaság létrehozására;

b) mezőgazdasági vállalatok számára — mezőgazdasági árutermelés céljából;

c) mezőgazdasági tudományos-kutató és oktatási intézmények, mezőgazdasági szakiskolák és közoktatási intézmények számára — kutatói és oktatási célokra, a mezőgazdasági termelés élenjáró tapasztalatainak népszerűsítése céljára;

d) nem mezőgazdasági vállalatok, szervezetek és intézmények, egyházi szervezetek és állampolgári egyesületek számára — mezőgazdasági háztáji jellegű gazdaság létesítése céljából;

e) nagybani mezőgazdasági piacok számára — saját infrastruktúrájuk elhelyezése céljából.

A mezőgazdasági rendeltetésű földrészlegek nem adhatók át tulajdonba külföldiek, állampolgárság nélküli személyek, külföldi jogi személyek és külföldi államok számára. A mezőgazdasági felhasználású földrészlegek Ukrajnában állami, kommunális tulajdonban vannak, illetve állampolgárok magántulajdonát képezik (földvagyonjegy, részvény formájában).

Ukrajna „Az állami és a kommunális tulajdonú földrészlegek elhatárolásáról” című törvénye meghatározza az állami és a kommunális tulajdonban lévő földrészlegek elhatárolásának jogi alapjait, az államhatalmi szervek és a helyi önkormányzati szervek jogkörét a földviszonyok szabályozása terén azzal, hogy megfelelő feltételeket teremtsen a földtulajdonlással kapcsolatos alkotmányos jogok megvalósítása, a nemzeti szuverenitás szavatolása, a helyi önkormányzatok anyagi-pénzügyi bázisa fejlesztése érdekében. Ukrajna „Az állami és a kommunális tulajdonú földrészlegek elhatárolásáról” c. törvénye meghatározza, mely az állami tulajdonú, illetve melyek a kommunális tulajdonú földrészlegek.

A mezőgazdasági felhasználású, állami tulajdont képező földrészlegek feletti rendelkezés joga a járási és a megyei állami közigazgatási hivatalokat illeti meg. Jogi és magánszemélyek megvásárolhatják ugyan az ilyen földrészlegeket vagy megkaphatják használatba, de csakis pályázati úton

(árverés). A kommunális tulajdont képez ő, mezőgazdasági felhasználású földrészlegek feletti rendelkezés joga a járási és megyei állami közigazgatási hivatalokat, a városi, nagyközségi, községi tanácsokat illeti meg. Jogi és magánszemélyek megvásárolhatják ugyan az ilyen földrészlegeket vagy megkaphatják használatba, de csakis pályázati úton (árverés). Az állampolgárok magántulajdonában mezőgazdasági felhasználású földrészlegek vannak. A földvagyonyjegy a földvagyon azon feltételes egysége, amelyet a kollektív tulajdonú földeknek a mezőgazdasági vállalat tagjai közötti szétosztása során állapítottak meg Ukrajna elnökének 1994. november 10-én kelt, „A földreformnak a mezőgazdasági árutermelés szférájában való meggyorsítására irányuló halaszthatatlan intézkedésekről” című, illetve az 1995. augusztus 8-án kelt, „A mezőgazdasági vállalatok és szervezetek számára kollektív tulajdonba átadott földek szétosztásának rendjéről” c. utasításainak megfelelően. Ukrajna-szerre a földvagyonyjegy formájában lévő mezőgazdasági felhasználású földek hozzávetőleges száma az ilyen kategóriájú földek 67 százalékát teszi ki.

A Beregszászi járásban a magánszemély tulajdonában lévő egy földvagyonyjegy átlagos nagysága kb. 1,8–2 hektár. Ukrajna 3004. sz. törvényének megfelelően változtatásokat eszközöltek Ukrajna földködexe X. sz., „Átmeneti tételei” című fejezetében a mezőgazdasági felhasználású földek elidegenítésére vonatkozó moratórium meghosszabbításáról. E szerint a mezőgazdasági felhasználású földek adásvételére, illetve más módon történő elidegenítésére vonatkozó tilalmat 2017. január 1-ig hosszabbították meg. Ez a tilalom vonatkozik azon gazdálkodói társulások alaptökéjébe bevitt fölterületekre vonatkozó szerződésekre is, amelyek hatálya 2016. január 1-jéig tart. A földrészlegek tulajdonosai és a mezőgazdasági árutermelők közötti viszony alapjául a mezőgazdasági felhasználású földek (földvagyonyjegy) bérlete képezi. Ezekre a viszonyokra a rendezettség és a bérleti díj összege lényeges emelkedésének tendenciája jellemző. A Beregszászi járásban a mezőgazdasági földrészlegek túlnyomó részét földvagyonyjegyekben lévő földtulajdonok képezik. . A föld eladására vonatkozó tilalom kiterjed a földvagyonyjegyekre is, így azokat is csak bérbe lehet venni. A földvagyonyjegy bérletére vonatkozó szerződés egyszerű írásos megállapodás alapján kerül megkötésre. Az ilyen bérleti szerződés állami regisztrációja nem kötelező, ám ha erre mégis sor kerül, ide vonatkozó bejegyzést eszközölnek Ukrajna állami kataszterében. Az ilyen kötelezettségek kizárják annak lehetőségét, hogy a földrészleggel kapcsolatban bármilyen csalást kövessenek el, például más személyeknek adják bérbe törvénytelen módon. A szerződés megkötéséhez a Bérbeadónak rendelkeznie kell a földrészlegre vonatkozó tulajdonjogot tanúsító, megfelelő módon kiállított állami okirattal.

A Beregszászi járásban egyes állami okiratok azoknak a kataszteri jegyzékben való állami regisztrációja nélkül lettek kiállítva (az úgynevezett elavult okiratok). Az ilyen okmányokat ki kell cserélni: el kell készíteni a műszaki dokumentációt, azt be kell jegyeztetni az állami kataszteri jegyzékben.

A szolgáltatás díja átlagosan 2500 hrivnya. A bérleti szerződés hatályának ideje 1 és 49 év között van. Az évi bérleti díj a földrészleg normatív pénzbeli értéke 4 százalékanak felel meg.

A Beregszászi járásban a bérleti díj átlagosan 400–600 hrivnya, fellelhetőségének helyétől függően. Ily módon a földrészleg bérleti szerződésének megkötése átlagosan 600 hrivnyába kerül, az elavult állami okiratokkal rendelkező földrészlegek esetében a bérleti szerződés bejegyzésének díja elérheti a 3200 hrivnyát. Ezek az összegek nem tartalmazzák a bérleti szerződés kivitelezésével kapcsolatos szolgáltatásokat. A bérleti szerződés felbontására az egyik fél kezdeményezése esetén kerülhet sor, amennyiben a szerződő fél bejelenti ezzel kapcsolatos szándékát. A bérleti szerződés hatálya az erre vonatkozó szándék bejelentése után egy év leteltével ér véget. Ez a körülmény a mezőgazdasági földrészlegekbe eszközölt beruházások hiányosságaként tekinthető, ugyanis a hosszú távra eszközölt beruházás nem jelent megbízható garanciát a földrészleg használatának idő előtti beszüntetése ellen. Ukrajna Legfelsőbb Tanács továbbra is napirenden tartja a földreform kérdését, amelynek célja a tilalom eltörlése, így a bérleti szerződéssel rendelkező bérlő elsőbbséget élvez a földrészleg kivásárlásában.

E. Mit mutat a mérleg?

1. A 2004–2005-ös évektől a tulajdonviszonyokban alig történt változás. Csökkent azon magánszemélyek/gazdálkodók száma, akik elfogadható díj ellenében igyekeztek termőföldet bérelni.

2. A csapadékhiány, a kora nyári és nyárvégi forróság miatt a gabonafélék alacsony termelése sok esetben a termesztési költségek megtérülését sem biztosították.

3. Továbbra is igen alacsony hús- és tejfelvásárlási árak miatt a drága takarmányt felhasználó állattartás jövedelmezősége a legtöbb helyen a nullával volt egyenlő.

4. A termőterület nagyobb részén nem javult a termesztés technológiája, színvonala az elmúlt évekhez viszonyítva, sőt a pénztelenség miatt romlott.

5. Íme néhány a szakemberek által elemzett példa: a gazdálkodók tudatlanságának köszönhető, hogy sok helyütt nem megfelelő a szántás mélysége, az ekehasználat hogyanja, a talajmunkálás minősége, nem megfelelő a talajelőkészítés az őszi vetés alá. Igen rossz bizonyítvány a gazdáknak a lábon fekvő kukoricaszár (tudnunk kell, hogy ez a telelő helye a kukoricamolynak és a különböző levélbetegségeknek). Elemezve több évre visszamenőlegesen a felhasznált vetőmagok minőségét, fajtáját, reprodukcióját, meg kell állapítani, hogy a tervezett szakszerű fajta és minősített vetőmag használatáról alig beszélhetünk.

Semmi sem bizonyítva jobban az emberi (anyagi) tényezők meghatározó szerepét, mint a kapott terméseredmények összehasonlítása. Pl. a beregszászi járás egyik gazdasága, amelyik talán az átlagosnál rosszabb talajon gazdálkodik,

ebben az évben is több mint 45 mázsás őszi búza és 68 mázsás kukoricatermést ért el, 100 hektárt meghaladó területen. Emellett a 16-18 mázsás termékek – amennyivel sok gazdának be kellett érnie – minősíthetetlen technológiáról, a tápanyag-utánpótlás teljes hiányáról árulkodik.

F. A talaj minőségének javítása

A kárpátaljai magyarság gazdasági felemelkedését illetően fokozott szerep hárul a mezőgazdaságra, hiszen továbbra is ez jelenti azt az ágazatot Kárpátalján, amely a legtöbb embert lenne képes foglalkoztatni a megye magyarok által lakott térségeiben.

Kárpátalja magyar agráriuma azonban egyelőre nem kellően versenyképes, illetve csak egyes, szűkebb régiókban az. Ennek oka az, hogy hiányoznak:

- a megfelelő géppark;
- a modern technológiák, a szükséges ismeretek.
- végül, de nem utolsósorban nagyon komoly tényező az, hogy rosszak, elhanyagoltak a földek.

Ez utóbbi kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a belső-ukrajnai megyékben lényegesen fejlettebb a mezőgazdaság, mint Kárpátalján. Ennek oka egyebek mellett az, hogy ott jobbak a földek. Bár ezek minősége is sokat romlott az utóbbi évtizedekben, ennek ellenére még mindig magasabbak az ottani hozamok. Kárpátalján viszont tovább romlott az amúgy is rossz földek minősége, ami fokozottan kihat az agrárium produktivására. A földek többnyire a savasságuk miatt nehezen megművelhetőek. Vizsgálatok kimutatták a savbázis magas értékét. Szükséges ennek kezelése, a minőség javítása, hisz így a földek kihasználatlanok, megmunkálatlanok. A tulajdonosok elesnek mind a munkalehetőségtől, mind pedig az ebből adódó haszontól.

A fentiek fényében elemi érdekünk a talajok termőképességének növelése. Csak aláhúzza ennek szükségességét az a tény, hogy míg megyei viszonylatban 12 százalék alatt van a magyarok számaránya, addig az általuk egy tömbben lakott síkvidéki járásokban összpointosul a kárpátaljai szántóföldek közel 30 százaléka, ami mintegy 70 ezer hektárt tesz ki.

Egy hatalmas, ugyanakkor olyan kincsről van szó, ami csak megfelelő hozzáállás, technológiák mellett képes igazán hatékonyan szolgálni Kárpátalja magyarságát. Felmérések, kutatások adataira támaszkodva konstatálja, hogy Kárpátalja magyarok lakta sík vidékének legelterjedtebb talajtípusa a podzolos réti barnaföld. Szelvényében a humuszos szint mélysége 10–15 cm, szántott talajoknál 25–30 cm, fizikai típusa többnyire vályog. Az agyag frakció nagy holtvíztartalma miatt e talajok aszály érzékenyek, és a növények még rövid ideig tartó szárazság idején is vízhiánytól szenvednek. A podzolos réti barnaföldek szántott rétegében a humusztartalom átlagosan 2,6 %, amely a mélységgel erősen csökken. Kémhatásuk erősen savanyú, pH-értékük 4,0–4,7 közötti, így a meszezés, mint talajjavító eljárás kulcsfontosságú az optimális talajhasznosítás

szempontjából. A podzolos réti barnaföldek nehezen művelhető talajok. Ezekre a talajokra négyévenként mintegy 40–50 t/ha szerves trágya kijuttatása szükséges. Ez utóbbira viszont egyre kevesebb lehetőség áll rendelkezésre, mert — ahogy az említett dokumentum is megállapítja — visszaszorult a jószágállomány létszáma, megbomlott a paritás a növénytermesztő és az állattenyésztő ágazat között. Emellett fontos megemlíteni azt is, hogy a podzolos réti barnaföldek gyengén ellátottak nitrogénnel és foszforral. Szükség van ezen talajokhoz egy kémiai azonos, ámde „biotrágya” hozzáadására, hogy a művelhetőségét javítsuk és azt folyamatosan fenntartsuk. Ezen földek így alkalmasak lesznek akár magas minőségű biotermékek előállítására, amely szerte az Európai Unió országaiban nagy kereslettel bírnak.

Ezen és más, a mezőgazdasági termelőket kiemelten foglalkoztató problémák megoldása érdekében Kárpátalján fokozottan szükség van arra, hogy új, haladó, talajcentrikus, környezetbarát szemléletet, illetve technológiákat vezessenek be, fokozottan szükség van a talajoltásra, a baktériumtrágyák alkalmazására. Alkalmazása révén nem csupán a termés hozamok emelkedhetnek számottevően. Emellett ugyanis javul a talaj szerkezete, víz-, levegő- és hőgazdálkodása, növekszik a humusztartalom, kedvezően alakul a talaj pH-értéke, javul a műtrágyák alkalmazásának hatékonysága.

Emellett nem elhanyagolható az sem, hogy a lazább talajnak köszönhetően kisebb lesz a talajművelő gépek vonóerő szükséglete és ezzel észrevehetően csökken a traktorok üzemanyag-fogyasztása. Végül, de nem utolsósorban, mivel a baktériumtrágya természetes anyag, lehetővé teszi a biogazdálkodást is.

G. Kiugrási lehetőség a zöldségtermesztés és a gyümölcsészet

Évekkel ezelőtt egy kárpátaljai szakmai konferencián megfogalmazódott a cél: Kárpátaljának kedvező földrajzi-éghajlati adottságait kihasználva a zöldségtermesztő nagyhatalommá kell válnia, úgy hogy meghatározó piaci tényezőként legyen jelen a többmilliós nyugat-ukrajnai piacon.

Ha egyes falvak (Nagymuzsaly, Bene, Feketepatak, Dercen, Fornos, a két Dobrony, a két Gejőc, Péterfalva stb.) kertészeinek teljesítményét nézzük, akkor könnyedén kijelenthetjük, hogy a fejlődés töretlen, jó úton járnak, ám ha a lehetőségeket számba vesszük, és szembenézünk azzal a ténnyel, hogy a megannyi mezőgazdasági társulás és a számtalan egyéni termelő veszteséggel termel, akkor bizony belátjuk, hisz igen sok még az elvégzésre váró feladat. Számtalan adat bizonyítja, hogy Kárpátalján a legjövedelmezőbb mezőgazdasági ágazat a fóliaházi zöldségtermesztés. A nagy légtérű fóliaház felépítése, berendezése nem olcsó dolog, a sikeres fóliaház és zöldségtermesztés komoly tudást igényel.

Bízhatóak tehát az eredmények, amelyet a szakosodott zöldségtermelők értek el a szakmai ismeretek birtokában, a legjobb fajták használata mellett betartva a növényvédelem szabályait, rendelkezve az értékesítés némi

gyakorlatával, az egy hektárról is kevesebb termőterületen gazdálkodók is egy család egész évi megélhetését biztosító, jövedelmet tudtak elérni.

Ugyanakkor a keleti piacok bezárása miatt az itteni zöldségértékesítésben jelentős problémák merültek fel, számos korábbi termesztő kénytelen volt újabb megélhetési források után nézni.

Szintén nem felel meg a piaci igényeknek a régió gyümölcsstermesztése. Továbbra is hiánycikk volt a jó minőségű gyümölcs, a megyehatáron túlról, belső Ukrajnából érkező felvásárlók szinte minden ismert termelőt megkerestek Benében, Muzsalyban, Szőlősgyulán, Aklihegyen. Volt keletje a szamócának, baracknak, cseresznyének, a kiváló csemegeszőlő kilójáért is megadták a kívánt árat.

A korábbiakban intenzíven művelt almáskertek megszűnésével sajnos eltűnt a helyi, minőségi téli alma, helyette a piac messze földről ideszállítottat kínál. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az elmúlt években modern technológiák alkalmazásával a magyarok lakta térségben jelentős területű gyümölcsösök telepítésére került sor, azonban a megfelelő értékesítési feltételekhez ezekben a régiókban jelentős hűtőkapacitások kialakítására lenne szükség.

Egyre többen ismerik fel, hogy a haszontermű fajtáknak nincs helye a kulturáltan bort fogyasztó ember asztalán. Minden jel arra mutat, hogy az elkövetkező évek nyereséges ágazata lehet a minőségi bor és csemegeszőlő-termesztés. Ugyanakkor továbbra is problémát jelent, hogy törvényi szinten nincs szabályozva az őstermelői borértékesítés, amely miatt a családi borászatok kizárólag fesztiválokon tudják értékesíteni boraikat.

Összefoglaló

A mezőgazdasági vállalkozások munkájának elemzése bebizonyította, hogy szakmai ismeretek, gyakorlati tapasztalat, megfelelő tőke hiányában ma kis területen gazdálkodásba kezdeni költséges hobbinak, nagy területen pedig meggondolatlan hazárdírozásnak számít.

6. GAZDASÁGI LEHETŐSÉGEK MAGYARORSZÁG EU-S CSATLAKOZÁSÁT KÖVETŐEN KÁRPÁTALJÁN

Anyországi támogatások, kis- és nagybefektetések koncentrációja a magyarlakta térségekben

A kárpátaljai magyarság gazdasági helyzetének javítása nem csak gazdasági, de politikai kérdés is. Az objektivitás megőrzése érdekében a magyar kisebbségek helyzetét országokként, így Ukrajnában is külön kell vizsgálni, hogy megtaláljuk azon pozitív „diszkriminációk” együttesét, amelynek az adott ország viszonylatában a magyarság felemelkedését, szülőföldön maradását szolgálnák.

Véleményünk szerint csak akkor tudunk reális eredményeket felmutatni a gazdasági programok megvalósításakor, ha tekintetbe vesszük a következőket:

- hozzáértő szakemberek bevonása a programok kidolgozásába és megvalósításába;
- a beérkezett pályázatok szakemberek általi tesztelése;
- a támogatásokat Ukrajna törvényi sajátosságainak figyelembe vételével kell kihelyezni;
- helyi szakemberek delegálása a támogatást nyújtó szervek részéről a döntéshozó kuratóriumokba;
- olyan képzési programok folyamatos működtetése, amelyek lehetővé teszik a kárpátaljai vállalkozások részvételét az EU-s pályázatokban;
- egy magyarországi integrációs alapítvány létrehozása a kárpátaljai magyar érdekeltségű gazdasági élet szereplői részére, amely lehetővé tenné az EU-s támogatások lehívását.

Ezen célok megvalósítása érdekében egy képzési programot kellene beindítani, kombinálva a külföldön megrendezett gazdasági találkozókra való részvétellel (ennek részvételi és szállásdíj költségeinek megtérítésével, mivel ezt a fiatal vállalkozók döntő többsége nem tudja vállalni).

A támogatási koncepciók kidolgozásánál szigorúan el kellene különíteni a különböző érdekeltségű szervezetek támogatását:

- kis- és középvállalkozások működésének elősegítése;
- nagyvállalkozások befektetéseinek elősegítése;
- magyarországi és ukrajnai közös érdekeltségű (közös vállalkozások) létrehozása és támogatása.

Sorrendben az első és második pontban foglaltakkal teljesen külön kellene foglalkozni, ezért részletesebben foglalkoznánk a kis- és középvállalkozások támogatásánál.

I. Kis- és középvállalkozások működésének elősegítése

Zálogfedezet nélküli hitelezés Ukrajnában a 2015. január 20-i állapotok szerint

Bank	Időszak	Minimális éves kamat %	Maximális éves kamat %	Maximum összeg (hrivnya)
Credit Agricole	1 év, 2 év, 3 év	57,16	61,39	35000.00
Idea Bank	1 év, 2 év, 3 év, 5 év	54,75	85,28	100000.00
UniCredit Bank	1 év, 2 év, 3 év	64,87	73,86	100000.00
	1 év, 2 év, 3 év, 5 év	80,69	90,56	75000.00
Kijevszka Rusz	1 év, 2 év, 3 év	61,82	67,76	50000.00
Kredobank	1 év, 2 év, 3 év	68,91	73,04	50000.00
	1 év, 2 év, 3 év	79,82	84,71	10000.00
OTP Bank	1 év, 2 év, 3 év, 5 év	64,82	69,99	100000.00
	1 év, 2 év, 3 év	87,52	92,24	25000.00
PUMP	1 év, 2 év	82,7	83,6	20000.00
	1 év, 2 év	73,32	75,31	20000.00
	1 év, 2 év, 3 év, 5 év	116,09	123,7	80000.00
	1 év, 2 év	41,71	44,44	60000.00
Raiffaisen Bank Aval	2 év, 3 év	48,8	48,8	100000.00
	1 év, 2 év	42,53	42,63	25000.00
	2 év, 3 év	47,08	47,34	100000.00

Mivel Ukrajnában törvényesen hitelt csak a bankok vagy hitelszövetkezetek nyújthatnak, a kis- és középvállalkozások működésének elősegítése a tervezett visszatérítendő támogatásokat (VIT) kizárólag valamilyen erre a célra kijelölt bankon vagy egy életképes hitelszövetkezeten keresztül lehet kihelyezni.

Ezen támogatások a Mikrohitel Program (MHP) keretében valósulnának meg. Az MHP célja, hogy a kárpátaljai régiókban működő magyar nemzetiségű vagy magyar érdekeltségű mikrovállalkozások speciális igényeit figyelembe véve megfelelő pénzügyi támogatást nyújtson számukra üzleti elképzeléseik hiteltől történő megvalósításához.

2. Nagyvállalkozások befektetéseinek elősegítése

Bár a lehetőségek adottak, a magyarság szempontjából ez a szegmens nincs jelentős mértékben kiaknázva. Tőkehiány miatt magyar vállalkozók viszonylag jelentéktelen számban vettek részt az állami vagyon privatizációjában, jelentősnek mondható projektek megvalósításában.

A meglévő nagyvállalkozások számára érdemes lenne újabb támogatási konstrukciókat kidolgozni. Például:

1.) Vállalkozásfejlesztési hitelnyújtás eszközökben, gépekben, berendezésekben, a termelés egy ciklusához szükséges alapanyaggal együtt. A hitelt a már működő vállalatok igényelhetnék a megfelelő projekt és a saját részesedést biztosító okiratok alapján, ha megfelelő elbírálásban részesültek. Az igényelt hitelt a magyar szállítók kapnák, és ennek erejéig a magyar szállítók

részesednének az adott vállalat alaptőkéjében vagy részvényeiben, amely nem csak betekintési, de beleszólási jogot is jelentene a vállalat ügyeibe olyan feltétellel, hogy a megadott határidőn belül a kárpátaljai félnek joga lenne kivásárolni a külföldi részesedést.

2.) Forgótőke-hitelnyújtás áruban. Ezt a hitelt a Magyarországról importáló kárpátaljai cégek igényelhetnék oly formán, hogy a kamatmentes hitelt az exportáló cég kapná. Biztosítékként a kárpátaljai cég és bankja között kötött szerződés szolgálna, amelyben a cég kötelezné magát az eladásból befolyt összeg visszaforgatására a behozatal összegétől nem kevesebbre, a bank viszont vállalná, hogy ellenőrzi e folyamatot.

3.) Munkahelyteremtő programok elősegítése oly módon, hogy a bérekre felszámolt kötelező illeteket visszatérítenék, ha ezt az igénylő vállalat banki bizonylatokkal igazolná. Ez ösztönözné a vállalatokat munkahelyteremtésre. Hasonló a kamatmegtérítési koncepcióhoz, viszont a gyümölcsét nem csak a vállalkozó, de a bővülő létszám is élvezné. A támogatások odaítélésénél előnyben részesítendőek azok, akik vállalják a munkahelyteremtést.

4.) A magyar állam a határon túli magyar gazdálkodók, vállalkozók segítése mellett nyújtson tőketámogatást, hiteleket, egyéb kedvezményeket azon magyarországi vállalatoknak, amelyek Kárpátalján kívánnak befektetni, itteni partnerekkel alapítsanak közös vállalatot. Ösztönözni kellene azokat a magyarországi vállalkozókat, akik a keleti piacra kívánnak termelni, ezek Kárpátalján saját vegyesvállalatot is létrehozhatnának.

3. A gazdasági felemelkedés egyéb lehetőségeiről

A kárpátaljai magyarság egyik legnagyobb hátránya, hogy azokban a járási központokban, ahol jelentős számban vannak képviselve, nincs egy széles profilú központ, ahová ügyes-bajos dolgaikkal fordulhatnának, ahol egy helyben választ is kaphatnának kérdéseikre. A megoldás az lenne, ha járási központokként, ahol jelentősebb magyar jelenlét van (Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagyszőlős, Técső) Magyar Házat kell létrehozni, amely a korszerű kommunikációval és személyi számítógéppel van felszerelve. A kezdeti befektetést a magyar állam biztosítaná, míg a tulajdonosi jogokat közvetve vagy közvetlenül egy magyarországi háttérszervezet gyakorolná. A gondnoki, működtetői feladatokat egy megbízott kárpátaljai magyar civil szervezet látná el. Ezeket a Magyar Házakat a regionális határmenti gazdasági fejlesztés keretein belül fel lehetne használni egységesített adatbank létrehozására, amely ki tudná elégíteni mind a belföldi, mind a magyar vállalkozók információigényét.

A kárpátaljai vállalkozások egyik legnagyobb hátránya, hogy jogilag nem pályázhatnak bizonyos EU-s pénzekre. Ezt a kérdést is meg lehetne oldani, ha Magyarországon kárpátaljai érdekeltséggel bejegyeznénk egy integrációt elősegítő alapítványt, amely teljes jogkörrel pályázhatna EU-s pénzekre. Így meg lehetne oldani a tanfolyamok, tanácsadói irodák finanszírozását, az export-import tevékenység elősegítését pályázati alapon.

Összefoglaló

A fentebbi tapasztalatok elemzése mellett napirenden kell tartanunk azokat a kérdéseket, problémákat is, amelyek Magyarország Európai Unió csatlakozása után merültek fel. Fel kell készülni arra, hogy a multinacionális vállalatok az EU-ból Ukrajna felé terjeszkednek. Ennek jelei már most is tapasztalhatóak. Hiba lenne, ha e lehetőséggel a helyi vállalkozók nem számolnának, nem élnének azzal.

A magyarság gyarapodását, szülőföldön való megmaradását csakis hatékony gazdasági eszközökkel lehet biztosítani. Csak ennek eredményességével lehet megállítani a további elvándorlást, a magyar lakta települések elöregedését. A bezárkózás gazdasági téren egyet jelet a kudarccal. Tehetős, a magyar ügyeket is támogató vállalkozói réteget kell kialakítanunk a magyar lakta településeken. A kárpátaljai magyar vállalkozóknak ki kell lépniük a megye biztosította szűk körből, s az ország egészében kell gondolkodniuk. De ezt csak a határokon átívelő anyaországi sokrétű gazdasági támogatással érhetjük el.

Javaslatok:

A Nemzetgazdasági, a Nemzeti Fejlesztési, illetve a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumon létre kell hozni egy, a határon túli magyarok gazdasági életét koordináló főosztályt vagy osztályt. A gazdasági fejlesztési ügyeket egy minisztériumközi koordinációnak kell felügyelnie, amelynek vezetője a Miniszterelnökség nemzetpolitikai államtitkára.

7. KÁRPÁTALJAI MAGYAR GAZDASÁGI ÉRDEKVÉDELMI SZERVEZETEK

A kárpátaljai magyar gazdasági érdekvédelmi szervezetek, vállalkozásfejlesztési központok nagy figyelmet fordítanak a kárpátaljai gazdasági, önkormányzati folyamatokban való részvételre. Fő cél egy magyar vállalkozói középosztály kialakítása, befektetések koordinálása, munkahelyteremtés, kapcsolattartás a hasonló magyarországi és határon túli szervezetekkel, alapítványokkal, társaságokkal. Számos civil szervezet, alapítvány működik települési, járási és megyei szinten

Eddigi munkájuknak köszönhetően több tucat vállalkozó, üzletember talált partnerre, vegyes vállalatok alakulnak, új partnerségek jöttek létre az elmúlt évtizedben. Mindez elősegítette a régiókban lakók polgárosodását. Ez nem csupán gazdasági, hanem társadalom-politikai jelentőséggel is bír. A fentebb említett gazdasági szervezetek folyamatosan támogatják azokat a vállalkozókat, akik magyarországi és nemzetközi pályázatok útján kívánják bővíteni lehetőségeiket. Ilyen szempontból kiemelten is megemlítenő az Új Kézfogás Közalapítvány Kárpátaljának nyújtott támogatása. 1992–1999-es időszakban több mint 250 millió Ft került kihelyezésre. Közel 200 vállalkozó és vállalat pályázta meg a vissza nem térítendő, a visszatérítendő és befektetési támogatási összegeket. A támogatásban részesült vállalkozók helyben tucatnyi

munkahelyet teremtettek, alapellátást biztosítanak és talán még ennél is fontosabb: példát mutatnak.

Fontos lépés volt a mezőgazdasági vállalatok földvagyonjegyesítési folyamatainak támogatása, amely révén közel 20 ezer kárpátaljai magyar család jutott a neki járó földterülethez. Ezt a folyamatot mindenképpen folytatni kellene.

A kárpátaljai gazdasági társaságok által szervezett és támogatott gazdaságélénkítő programok révén nem csupán az anyagi boldogulás válik lehetővé, hanem a megmaradás, a helyben maradás híveinek száma is gyarapszik, és ilyen módon válik a gazdaságfejlesztési szándék közösségmegtartó erővé.

8. ÖNKORMÁNYZATI EGYESÜLETEK

1994-től a magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége szervezésében kezdődött el a Kárpátaljai Magyar Önkormányzati Fórum rendezvénysorozata, amelynek résztvevői polgármesterek, képviselők. Az 1997-ben elfogadott új ukrán önkormányzati törvény lehetővé teszi térségi önkormányzati társulások létrehozását. E törvény adta lehetőségeket használták ki a kárpátaljai magyar szervezetek, amikor létrehozták a 2001 februárjában hivatalosan is bejegyzett *Kárpátaljai Határmenti Települések Önkormányzati Társulását (KHÖT)*, amelynek célja a kárpátaljai magyarság önszerveződésének, valamint a helyi közösségek jogainak és érdekeinek magasabb szintű, hatékonyabb biztosítása, a gazdasági és közösségi kapcsolatok fejlesztése a szomszédos országok határ menti régióival.

Az alapító ülésen az 54 magyar polgármesterből 47 jelentek meg, akik közel 90 magyarlakta települést képviseltek, ahol közel 150 ezer magyar él.

Jelenlegi elnöke: Babják Zoltán Beregszász polgármestere.

Megjegyzendő, hogy néhány kistérségi önkormányzati társulás is alakult, így Ugocsában, a *Tisza menti Önkormányzati Szövetség* (1997), Bereg-vidéken a *Beregi Önkormányzati Társulás* (2002), amelyek szorosan együttműködtek a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei határ menti térségi önkormányzati társulásokkal, közös pályázati programokban vesznek részt.

Az önkormányzati társulás egyik legsikeresebb kezdeményezése a testvértelepülések kapcsolatrendszerének kiépítése. A testvértelepülések több helyütt közös pályázatokon vesznek részt, ezenkívül csereüdültetési programokat bonyolítottak le.

9. KÁRPÁTALJA HATÁR MENTI TÉRSÉGEINEK SWOT ANALIZÍSE

Erősségek	Gyengeségek
<p>Kedvező geopolitikai fekvés, a kelet-nyugati nemzetközi híd szerep megléte (tranzit, logisztikai szerepkör – Záhony-Csap).</p> <p>Határon átnyúló együttműködési tapasztalatok sikeres projektek megvalósításában</p> <p>Közös fejlesztési elképzelések a határrégió szintjén</p> <p>Hagyományos kapcsolatok, együttműködés a kultúra, a művészet és oktatás terén</p> <p>Kiváló helyi szintű kapcsolatok (intézményi és gazdasági)</p> <p>A magyar nyelv széles körű ismerete az ukrán oldalon</p> <p>Potenciális munkaerő-tartalék</p> <p>Kiépített ipari területek a határ mindkét oldalán</p> <p>A tágabb régió jelentős szabad (hagyományos) energiakapacitással rendelkezik</p> <p>Gazdag néprajzi, történeti hagyományok, értékek és látnivalók előfordulása</p>	<p>A határátkelőhelyek túlszűfolttsága, nem megfelelő, korszerűtlen infrastruktúrája, hosszú várakozási idő</p> <p>A közúti elérhetőség fejletlensége, a belső perifériák elzártsága</p> <p>A modern közlekedési infrastruktúrák hiánya, a meglévő kapcsolatok rossz minősége</p> <p>Túlnyomórészt extenzív mezőgazdasági termelés</p> <p>Az üzleti infrastruktúra részleges hiánya</p> <p>Többségében fejletlen települési infrastruktúra</p> <p>A vállalkozói ismeretek alacsony szintje, illetve hiánya</p> <p>A termelésben az átlagos technológiai színvonal alacsony szintje</p> <p>Alacsony népességmentartó erő, a magasan képzett szakemberek elvándorlása</p> <p>Az idegen nyelvek ismeretének alacsony szintje</p> <p>Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az ukrán nyelv ismeretének hiányossága</p>

Lehetőségek	Veszélyek
<p>A Tisza nemzetközi vízi úttá nyilvánítása (vízi turizmus, sporthorgászat, természet- és környezetvédelem fejlesztése)</p> <p>A nemzetközi turizmus iránti igény növekedése</p> <p>Az idegenforgalomban meglévő potenciálok nagyobb kiaknázása (komplex turisztikai programok)</p> <p>A határrégió egyes területein meglévő kedvező táji, természeti, idegenforgalmi adottságok kihasználása (ökoturizmus)</p> <p>A gazdag történeti, néprajzi hagyományok kihasználása, fejlesztése</p> <p>A határrégió változatos mezőgazdasági termelési adottságainak jobb hasznosítása</p> <p>Az egyedi, tájspecifikus, különleges mezőgazdasági magyar és ukrán mezőgazdasági termékek iránti igény növekedése</p> <p>A kutatás-fejlesztési együttműködés bővítése (biotechnológia)</p> <p>Az üzleti infrastruktúra fejlesztése</p> <p>Az itt kiépülő V. közlekedési folyosó következtében a határrégió vonzóbbá válása a befektetők számára, a terület könnyebb megközelíthetősége</p> <p>A meglévő határátkelőhelyek bővítése, korszerűsítése, valamint újak nyitása</p> <p>A határrégió befektetési célterülete iránti érdeklődés növekedése a potenciális befektetők részéről</p> <p>Az Európai Unióhoz történő csatlakozás következtében az EU források elérhetőségének növekedése</p> <p>A keleti piaci kapcsolatok élénkülése</p> <p>Erősödő gazdasági-társadalmi kapcsolatok Romániával és Szlovákiával</p>	<p>A határforgalmi rendben történő változásokból adódó esetleges veszélyek</p> <p>Az infrastrukturális fejlesztések nehézségei</p> <p>Ár- és belvívveszély, egyes területeken aszályveszély</p> <p>A perifériális területek elszigeteltségének fennmaradása</p> <p>A határrégió népességmegtartó erejének további csökkenése, a képzett szakemberek elvándorlásának folytatódása</p> <p>A szociális válság elmélyülése, a munkanélküliség fokozódása a halmozottan hátrányos helyzetű lakosság körében</p> <p>Az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők körének bővülése</p> <p>Az abszorpciós képesség csökkenése</p>

10. A MAGYARLAKTA TÉRSÉG FEJLESZTÉSÉNEK CÉLRENDSZERE

Átfogó (általános) cél

A fejlesztések átfogó célja a magyarlakta települések fellendítése, valamint a határ menti együttműködés feltételeinek biztosítása. A lakosság megfelelő életminőségéhez viszont alapfeltétel a versenyképes gazdaság, melynek a jelenlegi és a jövőbeni gazdaságpolitikai változások figyelembe vételével meghatározó mértékben a határrégió talán legfontosabb erősségére, a kedvező geopolitikai fekvésre, a kelet-nyugati nemzetközi híd szerep meglétére kell támaszkodnia. Ugyanakkor a társadalmi kohézió erősítése főként a határrégió hagyományos, természeti-környezeti, kulturális értékeinek megőrzésével lehetséges.

Hosszú távú feladatok

A hosszú távú feladatok az alábbiak:

- A magyarlakta települések összességében egy gazdaságilag jól körvonalazható, jól beazonosítható gazdaságfejlesztésre alkalmas régió kialakítása, a térség már meglévő ez irányú folyamatainak erősítése és felgyorsítása;
- A magyarlakta települések gazdasági érdekeit szem előtt tartó vállalkozói, munkaadói réteg közti együttműködések erősítése,
- Az ukrán-magyar határ két oldalán egyoldalúan jelentkező előnyök kiterjesztése mindkét oldalra, az egységesebb gazdasági és társadalmi hálózatok jobb pozicionálása a makrogazdasági térbe, az EU-csatlakozásból adódó várható lehetőségek kihasználására való felkészülés, a Magyarország és Ukrajna időben eltérő EU-s csatlakozásából fakadó hatások kezelése.

A célok meghatározásának pénzügyi feltételei

A pénzintézetek működésének stratégiai jelentősége van a gazdaságfejlesztési koncepciók megvalósítása és megvalósíthatósága szempontjából. Bármelyik fejlődő vállalatnál, vállalkozónál előbb-utóbb a megvalósítandó koncepciótól függően felmerül a rövid vagy hosszúlejáratú hitel kérdése. Ezek elérhetősége, lehívhatóságának adminisztrációja, a százalék rátája eleve meghatározza a megvalósítandó projektek sorsát. Sajnos, az ukrán bankrendszer talán még bürokratikusabb, mint a külföldi, míg a kamatlábak elég magasak. A mai napra egy vállalkozó évi 20–24 %-os kamatlábbal számolhat a kölcsön felvételekor, a járulékos költségeken kívül (a zálog biztosítása, a közjegyzői költségek stb.). Ilyen feltételek mellett egy rövidlejáratú, kisebb összegű kölcsön eleve elérhetetlen egy vállalat, vállalkozó számára.

Megoldást jelentenek a magyarországi alapítványok által az itteni vállalkozóréteghez eljuttatott célirányos támogatások. Azonban ezek visszatérítendősege esetén tekintetbe kell venni, hogy ennek biztosítéka elsősorban az áttekinthetőségen kívül a támogatások kihelyezésekor a

törvénynek megfelelően bejegyzett zálog vagy más, helyesen megszövegezett, formailag megtámadhatatlan okirat.

Mivel az ukrán törvények szerint hitelt csakis a bankok vagy hitelszövetkezetek nyújthatnak, bármilyen más úton-módon a vállalkozókhoz eljuttatott támogatás, az a törvények kijátszása épül és vitás esetekben megkérdőjelezi a behajthatóságot. Közbülső megoldást jelent egy ukrán bankkal (Ukreximbank) megkötendő szerződés a támogatások kihelyezésére és kezelésére, azonban csakis a banknak nyújtandó megfelelő jogosítványokkal a hitel kihelyezéséről döntő szerv határozatának felülbírálásához, ha a bank szakértőinek véleménye esetén a kölcsön behajthatósága eleve megkérdőjelezhető.

A fent említett esetben azonban a magyar állam pénzén egy ukrán bank fenntartási költségeit finanszíroznánk, mikor egy magyar érdekeltségű hitelszövetkezet létrehozása (támogatása) az egzisztenciaprogram részeként nemcsak új munkahelyeket teremtene a megfelelő képesítéssel rendelkező magyarok számára, de növelné e társadalmi csoport jövedelemszerző képességét is.

Stratégiai célok

A magyarlakta térségekre kivetítve a következő hat stratégiai cél került megfogalmazásra:

1. Versenyképes gazdasági szerkezet kialakítása;
2. A humán erőforrások és szolgáltatások fejlesztése;
3. A határ menti térség elérhetőségének javítása;
4. A természeti és épített értékek megőrzése, egészséges és vonzó környezet megteremtése;
5. Az anyaország EU-tagságából származó lehetőségek sikeres kihasználása.

1. Versenyképes gazdasági szerkezet kialakítása

A minőségi élet feltételeinek alapjául szolgáló versenyképes gazdaság kialakulásával látszik lehetségesnek a megfelelő minőségű és mennyiségű munkahelyek biztosítása a magyarlakta településeken élők részére.

A belső erőforrások feltérképezése rámutatott arra, hogy a magyarlakta települések gazdaság fejlettsége nem megfelelő, az egy főre jutó GDP, illetve átlagfizetés alacsony az országos adatokhoz viszonyítva, a magyarországi átlaghoz képest pedig hatalmas elmaradásról beszélhetünk.

Alapvető okok:

Az elmaradottság egyik szegmense a jellemzően homogén gazdasági struktúra, nem alakult ki rugalmas gazdasági szerkezet.

A termelési technológia többségében elavult, a termelékenység átlag alatti és a vállalkozások versenyképessége is alacsonynak mondható.

A magyarlakta térségekbe nem érkezett a modernizáláshoz szükséges számottevő külső tőke.

2. A humán erőforrások és szolgáltatások fejlesztése

A humán erőforrások szerkezete és minősége a magyarlakta régiókban, a már kialakult és működő kulturális és tudományos kapcsolatok fejlettsége, fejlődése, a szakmai képzettségi szint emelése nagyban meghatározza a határrégió fejlődésének lehetőségeit, alapja és katalizátora a gazdaság és egyéb szektorok hatékony fejlesztésének.

A régió erősségeként megjelenő kulturális, művészeti és oktatási területen meglévő tradicionális kapcsolatok kiemelten hozzájárulnak a belső kohézió erősítéséhez is.

3.A határ menti térség elérhetőségének javítása

Geopolitikai helyzetét tekintve a határrégióban elterülő magyarlakta településeknek kedvező a fekvése, ami a kelet-nyugati nemzetközi híd szerepre predestinálja.

Alapvető feladatok:

E szerephez kapcsolódóan szükséges a határ menti területek közlekedési kapcsolatainak erősítése és a közlekedési hálózatok kapcsolódási pontjainak növelése, tekintettel az EU V. közlekedési folyosóra.

Kiemelten figyelemmel kell lenni a tranzitforgalom közlekedési vonalainak fejlesztésére és az azokra épülő gazdasági szolgáltatások forgalomvonzó hatására, valamint a helybeli gazdaság erősítése érdekében a helyi infrastruktúra fejlesztésére.

A magyarlakta régiókban számos olyan település van, amelyhez nem vezet összefüggő burkolt közút, itt a megközelíthetőség javítása az elsőrendű feladat.

4.A természeti és épített értékek megőrzése, egészséges és vonzó környezet megteremtése

A környezet állapotának megőrzése, illetve javítása kedvezően befolyásolja mind a lakosság életkörülményeit, mind pedig a gazdaság különböző ágazatainak fejlődését.

A viszonylag érintetlen természeti környezet állapotának megőrzése a magyarlakta régiókban kiemelt fontosságú, ezért szükséges a környezeti állapotjellemzők javítása, az egészséges környezet kialakítása és fenntartása, a természetes környezet és az élővilág védelme, hosszú távú fennmaradásának biztosítása.

5.Az EU-tagságból adódó lehetőségek sikeres kihasználása

Az EU-csatlakozásból adódó várható lehetőségek kihasználására való felkészülés, a Magyarország és Ukrajna időben eltérő EU-s csatlakozásából fakadó hatások kezelése jelentős kihívást igényel, amely az intézményrendszer fejlesztésével, a gyakorlati tapasztalatok kölcsönös átadásával, csereprogramok megvalósításával, az együttműködés ösztönzésével lehetséges.

Ahhoz, hogy a térség versenyképessé váljon, a gazdasági, az infrastrukturális és a humán jellegű fejlesztések mellett szükséges a térségi

identitás erősítése, illetve az, hogy minél vonzóbbá váljon a külső érdeklődők számára. Ez a szükséglet átgondolt régiómarketing programokkal elégíthető ki.

Öt fejlesztési prioritás

A fentiekben bemutatott stratégiai célok elérése érdekében **öt fejlesztési prioritás** került kijelölésre:

1. A gazdasági együttműködés fejlesztése.
2. Humán erőforrás fejlesztés, kulturális, innovációs és K+F együttműködés.
3. Közlekedés- és infrastruktúra-fejlesztés.
4. Környezet- és természetvédelem.
5. Szektorsemleges feladatok.

A PRIORITÁSOK BEMUTATÁSA

I. PRIORITÁS GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS FEJLESZTÉSE

Konkrét célok

A magyarlakta térségek gazdaságának fejlesztése, közös vállalkozások, projektek ösztönzése;

A vidéki területek vállalkozásainak fejlesztése; a tevékenységet támogató pénzügyi intézmény létrehozása;

Turizmusfejlesztési programok, a turisztikai potenciálok közös marketingje;

A mezőgazdaság egyes területeinek fejlesztése, az adottságok hatékonyabb kihasználása.

Prioritások és intézkedések

1. A Kis- és középvállalkozások (KKV-ék) közötti együttműködés erősítése;
2. Az üzleti infrastruktúra fejlesztése;
3. A turisztikai adottságok jobb kihasználása;
4. A befektetési lehetőségek feltárása és bemutatása;
5. Az agrárgazdasági tevékenységek kölcsönösen előnyös fejlesztése
6. A Kisvárda-Záhony-Csap-Beregszász, a Kisvárda-Záhony-Csap-Munkács, a Kisvárda-Záhony-Csap-Ungvár logisztikai térség összehangolt fejlesztése.

Indoklás

A magyarlakta települések számos eltérő adottsággal rendelkeznek, de a kedvező fekvésük és a hasonló adottságuk megteremtik a lehetőségét az eddigieknél is jobb gazdasági fejlődésnek. Ennek szükségessége abból a helyzetből fakad, hogy az ungi-, beregi és ugocsai kistérségekben elmaradott területek találhatóak, melyek periférikus elhelyezkedésük miatt eddig nem voltak képesek eredményesen bekapcsolódni a járási, megyei, illetve a nemzetközi gazdasági élet vérkeringésébe.

Az intézkedések elsősorban a kedvező adottságok kihasználására, másrészt a gazdaságfejlesztés infrastruktúrájának fejlesztésére és mindezek során a teljes együttműködésre irányulnak.

Célok

A magyarlakta térségek gazdaságának általános fejlesztése, a területi adottságoknak megfelelő, differenciált ágazati fejlesztések végrehajtása, az üzleti infrastruktúra fejlesztése, közös vállalkozások és projektek elősegítése által.

Stratégiák

A gazdaságfejlesztési intézkedések során kiemelt figyelmet kell fordítani a tervezett intézkedések időbeli ütemezésére. Az elsőként végrehajtandó feladatok az üzleti infrastruktúra fejlesztésével és az információtechnológiai együttműködés kialakításával függenek össze. Ezek alapozhatják meg a többi intézkedésben foglalt tevékenységek eredményes végrehajtását, a megfogalmazott célok megvalósítását.

Monitoring mutatók

Eredményindikátorok	Hatásindikátorok
A pénzügyi támogatásban részesülő kis- és középvállalkozások száma	A térség GDP-jének alakulása
A betelepülő új vállalkozások száma	A foglalkoztatotti létszám növekedése
A támogatások által kiváltott beruházások volumene	A térség befektetési és idegenforgalmi vonzerejének növekedése
Új, megnövekedett forgalom a kis- és középvállalkozásoknál	Generált hozzáadott érték évente
A létesített turisztikai szálláshelyek számának növekedése	A befektetett tőke nagysága
Az évente kiadott éjszakák száma a támogatott szálláshelyeken	Az elvándorlás csökkenése
A mezőgazdasági termelés hatékonyságának növekedése	A mezőgazdaságból élők jövedelemének növekedése

Intézkedések

1. A kis- és középvállalkozások közötti együttműködés erősítése

Az intézkedés szükségessége:

A kis- és középvállalkozások szerepe az utóbbi években jelentősen felértékelődött. A magyarlakta térségekben az egyéni, farmer és a társas vállalkozások átlagos tőkenagysága, illetve tőkeereje szerény, a vállalkozási szerkezet elaprózódott, emellett az önfoglalkoztatási kényszer miatt létrejött vállalkozások viszonylag nagy súlyt képviselnek.

A tőkeszegénység eredménye többek között a foglalkoztatási problémák megléte, az elmaradott technológiák alkalmazása. További gyengeség az

innovativitás, a vállalatok közötti együttműködés és a növekedési képesség részleges hiánya. Befektetések, különböző hitelkonstrukciók helyzetbe hoznák a kis- és középvállalkozásokat.

Ezenkívül a magyarok térségekben a kis- és középvállalkozások egymás közötti együttműködésének alapját jelentheti az is, hogy Kárpátalja Magyarországgal folytatott kereskedelmi forgalma évről évre növekszik. Az együttműködést megalapozza a két megye gazdasági szerkezete, valamint az, hogy a bér munka-kapcsolatok Magyarországgal erőteljesen fejlődtek az utóbbi években. További együttműködés tapasztalható a határátkeléshez és tágabban az árutovábbításhoz és raktározáshoz kapcsolódó logisztikai tevékenységet folytató vállalkozások között.

A két megye vállalkozásai részére a térségben és a tágabb környezetben jelenlévő multinacionális vállalatok beszállítójává válásának lehetőségét meg kell teremteni, viszont e lehetőség feltételeinek kialakulása még nem megalapozott. Szükséges így a technológia transzfer, a technológia átadáson alapuló együttműködések, a magasabb technológiai színvonal kialakítása, a hatékony munkaszervezés és az információszerzés alapjainak megerősítése, a tőkehiány megszüntetése.

Az intézkedés céljai:

- a kis- és középvállalkozások foglalkoztatási képességének javítása,
- a piacra jutás feltételeinek javítása,
- a kis- és középvállalkozások jövedelemtermelő képességének javítása,
- a kis- és középvállalkozások együttműködésének erősítése,
- a vállalkozói kultúra fejlesztése,
- kis- és középvállalatok innovációs képességének erősítése,
- az üzleti információs rendszer fejlesztése,
- a kis- és középvállalkozások beszállítói státuszának elősegítése,
- a kis- és középvállalkozások felkészítése a nagyvállalatok logisztikai-minőségügyi elvárásainak való megfelelésre,
- a technológia transzfer erősítése,
- új technológiák meghonosítása,
- a vállalkozások tőkeerejének növelése,
- korszerű irányítási, szervezési módszerek bevezetése.

Támogatható tevékenységek:

- a kis- és középvállalkozások termelési hatékonyságának növelése (technológia fejlesztés),
- a kis- és középvállalkozások termelési standardjainak és irányítási rendszerének fejlesztése,
- minőségbiztosítási minősítés megszerzése,
- üzleti tanácsadás igénybevétele (pl. tőkeszerzés, üzletviteli tanácsadás, munkaszervezés),
- közösen használható eszközök beszerzése,
- képzési programok szervezése,

- tevékenységi körhöz kötődő piackutatás támogatása.

Kedvezményezettek:

- kis- és középvállalkozások,
- kis- és középvállalkozásokat támogató szervezetek,
- üzleti tanácsadók,
- a fentiek konzorciális együttműködése.

Kiválasztási kritériumok:

Előnyt élveznek azok a projektek, amelyek

- együttműködésen alapnak,
- a foglalkoztatást növelik,
- innovatív technológiákat, módszereket vezetnek be,
- mintaprojektek, amelyet más kis- és középvállalkozások által hasznosítható eredményeket hoznak,
- az exportot növelik,
- magas hozzáadott értékű üzleti szolgáltatást biztosítanak.

2. Az üzleti infrastruktúra fejlesztése

Az intézkedés szükségessége:

Kárpátalján még ipari parkok nem működnek, azonban egy Gazdasági Zóna, illetve a záhonyi, ungvári, munkácsi befektetési és különleges gazdasági övezetek keretében lehetséges a vállalkozások üzleti és szolgáltatási hátterének a kiépítése.

Jelenleg innovációs, illetve inkubátor központ csak Ungváron van de beindultak hasonló központok szervezése más térségekben is. Az ipari parkok/innovációs központok létesítését, tevékenységének beindítását csak EU-s pályázati forrásokból lehetne megoldani, és pedig a magyarországi ipari parkokban járatos szakemberek bevonásával. Kárpátalján a Különleges Gazdasági Zóna kijelölt területeinek infrastrukturális kiépítése, az együttműködés lehetőségeinek kihasználása az elsődleges feladat.

Az intézkedés céljai:

- a kis- és középvállalkozások jövedelemtermelő képességének javítása,
- a kis- és középvállalkozások közötti együttműködés fejlesztése,
- a meglévő ipari parkok, logisztikai központok, innovációs központok közötti együttműködés erősítése,
- megfelelő infrastrukturális környezet kialakítása,
- a tranzitjelleg kihasználása érdekében komplex szolgáltatásokat nyújtó létesítmények létrehozása.

Támogatható tevékenységek:

- logisztikai, modern információs és telekommunikációs fejlesztések,
- a logisztikai központok, innovációs központok, inkubátorházak létesítése, a meglévők bővítése, infrastruktúra fejlesztése, a szolgáltatások fejlesztése, eszközparkjának fejlesztése.
- hitelszövetkezet keretein belül pénzügyi tevékenység.

Kedvezményezettek:

- vállalkozások,
- ipari parkok, logisztikai központok, innovációs központok, inkubátor házak,
- oktatási intézmények,
- helyi önkormányzatok és társulásaik,
- vállalkozásfejlesztési szervezetek,
- a fentiek konzorciális együttműködése,
- hitelszövetkezetek

Kiválasztási kritériumok:

Előnyt élveznek a széleskörű partnerségben megvalósuló, ill. az integrálódást segítő projektek.

3. A turisztikai adottságok jobb kihasználása**Az intézkedés szükségessége:**

Az idegenforgalom világtrendjei a természetközeli turizmus iránti igény megnövekedését mutatják. Ezek közé tartozik az ökoturizmus, az aktív turizmus (élményturizmus, ún. természetjárás, sportolás) és a falusi turizmus.

A magyarlakta térségekbe (Rahó, Aknaszlatina, Visk, Bene, Mezővári, Munkács) a vendégek elsősorban belső Ukrajnából, elsősorban Magyarországról, Szlovákiából és más országokból érkeznek. A turisztikai piacon való közös megjelenés, az egyedi arculat kialakítása távolabbi területekről is képes lehet turistákat Kárpátalja csodás hegy és síkvidékeire vonzani.

Kárpátalja térségeiben a legjelentősebb természeti adottságok: a viszonylag érintetlen természeti környezet, az ásvány- és termálvizekben, folyóvizekben való gazdagság, a nagy kiterjedésű, különböző szintű (bioszféra rezervátum, nemzeti park, regionális park, tájvédelmi körzet, védett érték) és különböző jellegű tájakon (Tiszántúl, Beregvidék, ártéri ligeterdő, Ung-vidék) létesített védett területek. Társadalmi adottságok: gazdag kulturális örökség (népi építészet, helyi magyar és ruszin hagyományok), népi gasztronómia, bortermelés. Az intézkedés arra irányul, hogy egyrészt feltárássra kerüljenek a jelenleg még idegenforgalmi szempontból kihasználatlan adottságokat, másrészt pedig a jelenlegi és a kialakítandó vonzerők tekintetében is meginduljon a minőségi falusi turizmus fejlesztése, tehát a nagy fajlagos bevételt termelő tevékenységek kerüljenek előtérbe. Kiemelt feladat az értékekre alapozott alternatív jövedelemtermelő tevékenységek megindítása, továbbfejlesztése.

Az intézkedés céljai:

- a magyarlakta térség egységes és így hatékonyabb megjelenése többek között a magyarországi idegenforgalmi piacokon,
- a magyarlakta térség idegenforgalmi adottságainak magas fokú hasznosítása,

- az idegenforgalmi ágazat jövedelmezőségének növelése (a bevételek növelése),
- a turizmust kiszolgáló ágazatok fejlődése (kertgazdálkodás, speciális közlekedési eszközök – pl. kisvasút, csónakázás –, a helyi kulturális létesítmények jobb kihasználása), intézményrendszerének fejlesztése
- a lakosság infrastrukturális ellátottságának javítása a turisztikai infrastruktúra egy részének kiépítésével (kereskedelmi és vendéglátóipari szolgáltatások, kerékpárutak),
- a rurális térségek fenntartható fejlődésének elősegítése, az elvándorlás mérséklése,
- az informatika magas szintű igénybevétele az idegenforgalmi fejlesztéseknél és a marketingtevékenység során.

Támogatható tevékenységek:

- minőségi, illetve magas kategóriájú szálláshelyek kialakítása, vendéglátóipari létesítmények privatizációja, kivásárlása
- színvonalas, nagy vonzerővel rendelkező rendezvények szervezése,
- a kihasználatlan adottságok feltárására irányuló tevékenységek (pl. termálvizek, hegyvidéki területek, tematikus utak a borutak mintájára)
- komplex turisztikai termékek kialakítása (több adottságra irányulva),
- az egységes, a térségre jellemző arculat kialakítása,
- közös marketing tevékenység a turisztikai piacokon,
- a termál- és gyógyturizmus elmaradott létesítményeinek fejlesztése,
- az aktív turizmus fejlesztése (vízi, kerékpáros, természetjáró),
- a turizmust kiegészítő tevékenységek fejlesztése (kertgazdálkodás, speciális közlekedési szolgáltatások, színvonalas vendéglátóipari szolgáltatás),
- színvonalas internetes idegenforgalmi portálok kialakítása.

Kedvezményezettek:

- önkormányzatok és társulásaik, önkormányzati intézmények,
- helyi vállalkozások és magánszállásadók,
- helyi rendezvény szervezők,
- turisztikai vállalkozások.

Kiválasztási kritériumok:

Előnyt élveznek a komplex jellegű, a magas minőséget biztosító, valamint a speciális piaci szegmenseket célzó fejlesztések.

4. A befektetési lehetőségek feltárása és bemutatása

Az intézkedés szükségessége

A kárpátaljai magyarok térségek gazdasági bázisának megerősítése nem lehetséges működő tőke bevonása nélkül; az európai példák szerint a működő tőke bevonása már rövidtávon is lökést adhat egy térség gazdasági fejlődésének, felgyorsítja a szerkezetátalakítást és a technológiai váltást.

Jelenleg a magyarok vidéken nincs összehangolt befektetés-ösztönzési tevékenység, így a kínálat megjelenítése elaprózott, nem hatékony. A térségben

fel kell tárni az ipari fejlesztésre alkalmas területeket (az ipari parkok mellett más ipari fejlesztési területeket), valamint az olyan fejlesztési projekteket, amelyek piaci befektetők érdeklődésére tarthatnak számot. Ezeket kategorizálni kell és ki kell alakítani egy könnyen kezelhető adatbázist, a befektetésre váró cégek kataszterét. Ugyancsak hiányoznak a potenciális befektetők informálását elősegítő kommunikációs eszközök, s nem vagy alig kerül sor célzott promóciós tevékenységek végrehajtására. Biztosítani kell, hogy a térségre vonatkozó információk el is jussanak a potenciális befektetőkhez. Azonosítani kell a promóciós tevékenység konkrét célcsoportjait, DM (direkt marketing) akciók keretében el kell juttatni hozzájuk a promóciós eszközöket, regionális szintű befektetés-ösztönzési rendezvényeket kell szervezni.

Az intézkedés célja

- a térségi befektetés-ösztönzés hatékonyságának növelése,
- a hatékony marketing tevékenység eredményeként olyan, növekvő befektetői aktivitás a határ menti térségben, amelyek tárgya a határ mindkét oldalán gazdaságfejlesztő hatással bír.

Támogatható tevékenységek:

- a humán erőforrások fejlesztése a befektetés-ösztönzés területén (önkormányzatok és szakmai szervezetek, vállalkozásfejlesztési központok szakembereinek célirányos marketing képzése),

- egységes üzleti információs rendszer kialakítása,

- önkormányzatok és vállalkozásfejlesztési központok felkészülése az információk nyújtására, a befektetési lehetőségekkel kapcsolatos adatok kezelésére,

- szoftverfejlesztés, amely biztosítja a standard minőségű befektetési tájékoztatók, promóciók megvalósítását,

- több évre szóló, reális alapokon nyugvó marketing akciótervek kidolgozása,

- a befektetési lehetőségeket bemutató promóciós anyagok készítése (megfelelő minőségben és mennyiségben, továbbá valós adatokkal)

- információtechnológiai fejlesztések a befektetés-ösztönzéssel foglalkozó szervezetek számára,

- üzletember-találkozók szervezése és lebonyolítása,

- közös térségi befektetési honlap kialakítása (kapcsolódóan a nagyobb területi egységek internetes felületeihez) és üzemeltetésének biztosítása.

Kedvezményezettek:

- önkormányzatok és társulásaik,

- vállalkozásfejlesztéssel foglalkozó szervezetek,

- idegenforgalmi szervezetek,

- gazdasági és kereskedelmi kamara, befektetési és területfejlesztési tanácsadók.

Kiválasztási kritériumok:

Előnyt élveznek az együttműködésen alapuló, komplex projektek.

5. Az agrárgazdasági tevékenységek kölcsönösen előnyös fejlesztése

Az intézkedés szükségessége:

A magyarlakta térségekben (Ugocsa-vidék, Bereg-vidék, Ung-vidék, Munkács környéki magyar lakta falvakban), jelenleg – és vélhetőleg az elkövetkező évtizedben is – nagy jelentőségű az agrárgazdasági termelés, a lakosság (a magyarság mintegy hetven százaléka) bevételeinek jelentős százalékát adja.

A gazdaságos alapanyag-termelés gátja – egyes kivételes esetektől eltekintve, pl. a munkaigényes, viszonylag nagy termelési értékű zöldség- és gyümölcskultúrák esetében – az elaprózott birtokszerkezet, ezt a nyugati típusú szövetkezetekbe való gazdák tömörülésének programja oldhatja meg. A családi önellátásra szorító mikro-gazdaságok szerepe főként a helyi belterjes élelmiszergazdaságban jelentős, támogatásuk csakis gazdasági jellegű intézkedéseken keresztül valósítható meg (pl. mikrohitel, szakmai továbbképzés, tanácsadás, magyarországi technológiák alkalmazása, stb.).

A természeti adottságokból adódó termékszerkezet alapvetően lehetővé teszi, hogy viszonylag nagy mennyiségben, tehát gazdaságosan, illetve megfelelő minőségben, egyenletes mennyiségben kerüljön piaci értékesítésre az itt előállított mező- és erdőgazdálkodási alapanyagok jelentős hányada. Még hatékonyabban kell kihasználni a hegyvidéki és nagyvárosi piacok befogadóképességét. Ugyanakkor törekedni kell a magyarországi technológiák alkalmazásával a lehető legmagasabb feldolgozottsági fok elérésére, ezáltal nemcsak a primer termelésből, hanem a feldolgozóipari bevételekből is közvetlenül a térség részesedne. Ennek szintén adottak az alapjai, hiszen a térségben számos feldolgozó egység található a konzervipar, szeszipar, fa- és bútorigipar, stb. területéről.

Az intézkedés céljai:

- az agrártermelés általános bevételeinek növelése,
- a jó minőségű élelmiszer-alapanyag ellátás megteremtése,
- a térség mezőgazdasági alapanyagokból és feldolgozott élelmiszerekből való önellátásának növelése,
- a mezőgazdasági húzóágazatok (gyümölcs-, zöldség- és burgonyatermesztés, erdőgazdálkodás, illetve ezek feldolgozott termékei) termelésének felfuttatása, promóciója, s ezáltal
 - a térségben megjelenő mezőgazdasági-élelmiszeripari „import-igény” ellentételezése,
 - az agrárgazdasági erőforrások összehangolt kihasználása,
 - a mezőgazdasági szektorban dolgozók létbiztonságának növelése, életkörülményeinek javítása.

Támogatható tevékenységek:

- a minőségi termelést biztosító biológiai alapok áramlásának elősegítése,

- a biztonságos termelést és a minőségi feldolgozást elősegítő alapanyagok, műtrágya, kemikáliák, eszközök stb. áramlásának, kereskedelmének, beszerzésének elősegítése, támogatása,
 - primőr zöldségek melegházi előállítására,
 - halgazdaságok (halastavak) létrehozása
- a szakemberek tapasztalatcseréjének, szakkiállítások, vásárok lebonyolításának, a gazdasági partnerek egymásra találásának elősegítése, az együttműködések koordinálása,
- a nagyobb feldolgozottsági fok elérésének érdekében történő árucserre, árufelvásárlás, bérmunka támogatása,
 - térségi márkavédjegy bevezetése a közös termékek esetén (konzervipar),
 - a piacok közös feltárása, egységes értékesítési stratégia kidolgozása, térségen belüli bilaterális (kormányközi) megállapodások ösztönzése, tekintettel az EU-csatlakozás hatásaira.

Kedvezményezett:

- az üzemszerű gazdaságméretet elérő gazdaságok, szervezetek, családi farmgazdaságok, társas vállalkozások,
- az innovatív, minőségi feldolgozás megteremtését tervszerűen vállaló és végrehajtó feldolgozóipari üzemek,
- a helyi termékek piacra juttatását elősegítő kereskedelmi szervezetek (termeléshez, feldolgozáshoz kapcsolatosak előnyben részesítve),
- gazdasági érdekvédelmi szervezetek, gazdakörök.

Kiválasztási kritériumok: előnyben részesíthetők

- a pozitív gazdálkodási eredményt felmutató termelési üzemek, egységek,
- az ukrán-magyar vegyes vállalatok,
- a helyi alapanyagot feldolgozó üzemek, gazdasági egységek,
- egy vertikumot lefedő, helyi erőforrásokra alapozott vállalkozások.

6. A magyar-ukrán határmenti logisztikai térség összehangolt fejlesztése

Az intézkedés szükségessége:

A térség közlekedési adottságai, az EU V. folyosó nyomvonala és a várhatóan tartós schengeni határ olyan potenciális lehetőség, amely a logisztikai szolgáltatások fejlesztését, mint a térség jelentős földrajzi területeinek egyik meghatározó gazdasági tevékenységét állítja előtérbe.

A közös informatikai háttér kialakításának elősegítése szükséges a logisztikai térség meghatározó települései számára, biztosítva a logisztikai tevékenységet folytató kisebb vállalkozások csatlakozási lehetőségét is a logisztikai központok intenzív fejlesztésének elősegítésével.

A logisztikai térség fejlődéséhez elengedhetetlen az autópálya megépülése az országhatárig Magyarországon és az ukrán autópálya megépülése az országhatártól Ungvár, illetve Munkács irányába, az EU V. folyosó vasútvonalának a Budapest-Debrecen-Nyíregyháza-Záhony vonalra történő

áthelyezése, a Tisza nemzetközi vízi út státusának biztosítása és a vízi út hajózási paramétereinek javítása, a vasúti és közúti létesítmények rekonstrukciós folyamatának folytatása.

Potenciális lehetőség a vasút és a közút mellett a vízi úti kapcsolatra is adott.

Az intézkedés céljai:

- a logisztikai típusú tevékenységek fejlesztése, rendszerbe foglalása,
- magas szintű fejlett informatikai háttérrel rendelkező komplex logisztikai szolgáltatás megteremtése a térségbe betelepülő gazdálkodó szervezetek számára,
- az EU V. közlekedési folyosó mentén meglévő kedvező infrastrukturális adottságok továbbfejlesztése, kiegészítése,
- a térség potenciális fejlesztési lehetőségét jelentő szállítás logisztikai szerepkör erősítése a nemzetközi lehetőségeinek felhasználása érdekében,
- a potenciális logisztikai partnerek kapcsolatfelvételének, az együttműködéseknek az elősegítése.

Támogatható tevékenységek:

- közös informatikai háttér kialakítása a térség meghatározó logisztikai központjai számára,
- a meglévő raktározó, tároló, feldolgozó és átrakó berendezések felújítása, új környezetkímélő berendezések telepítése,
- a logisztikai, kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése,
- a vízi út fejlesztésére irányuló projektek (Záhony-Csap) a Tisza térségben.

Kedvezményezettek:

- logisztikai szolgáltatásban szerepet vállaló raktározó, csomagoló, feldolgozó vállalkozások,
- helyi önkormányzatok,
- vasúti és közúti társaságok.

Kiválasztási kritériumok:

Előnyben részesíthetők:

- a logisztikai tevékenységek összehangolására irányuló beruházások,
- az V. közlekedési folyosó forgalmának növelése érdekében történő közös fellépésre irányuló projektek,
- a környezetkímélő beruházások,
- az intermodális logisztika megteremtése érdekében végrehajtott tevékenységek.

II. PRIORITÁS

HUMÁN ERŐFORRÁS FEJLESZTÉS, KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS EGYÜTTMŰKÖDÉS

Konkrét célok

Az elvándorlás csökkentése, a lakosság előregedési folyamatának lassítása;

A képzettségi szint emelése;

Kulturális, művészeti és sport jellegű együttműködések fejlesztése;

Új munkahelyek teremtése és a meglévők megőrzése.

Prioritások és intézkedések

Közös oktatási, képzési programok;

Munkaerő-piaci együttműködések;

Együttműködés a kultúra, a művészet és a sport területén;

Kutatási és fejlesztési együttműködés.

Indoklás

A prioritás szükségességét egyrészt a helyzetfeltárás megállapításai (a humán erőforrások szerkezete és minősége a magyarlakta térségekben, a már kialakult és működő kulturális és tudományos kapcsolatok), másrészt az a tény indokolja, hogy e terület fejlettsége, fejlődése nagyban meghatározza a fejlődés lehetőségeit általában: alapja és katalizátora a gazdaság és egyéb szektorok hatékony fejlesztésének.

Célok

A humán erőforrás-fejlesztés, a kulturális kapcsolatok, a kutatás-fejlesztési együttműködés terén a következő célok határozhatók meg:

– az elvándorlás csökkentése, a lakosság előregedési folyamatának lassítása,

– a képzettségi szint emelése,

– új munkahelyek teremtése és a meglévők megőrzése,

– a kulturális, művészeti és sport jellegű együttműködések fejlesztése,

– a határ régióban elterülő magyarlakta települések termelési potenciáljának emelése az innovációs, kutatási és fejlesztési együttműködések számának növelésével és potenciáljának maximalizálásával,

– a humán erőforrások minőségének javítását célzó intézmények fejlesztése – elsősorban a határ két oldalán található intézmények közötti együttműködés hatékonyabbá tételével.

Stratégiák

A kitűzött célok a már meglévő kapcsolatok továbbfejlesztésén, új kapcsolatok és együttműködések kiépítésén, az e területekhez kapcsolódó tevékenységek koordinálásán, összehangolásán keresztül valósíthatók meg. Szükséges a tapasztalatok kölcsönös átadása, csereprogramok megvalósítása, az együttműködés ösztönzése az oktatási intézmények, civil szervezetek, önkormányzatok, intézetek, szervezetek között. Mindezekről és az

együttműködések keretében nyújtott lehetőségekről széles körű tájékoztatást kell nyújtani, hogy az elindított programok hosszú távon fenntarthatóak és nagy támogatottságot élvezőek legyenek.

Monitoring mutatók

Eredményindikátorok	Hatásindikátorok
A lakosság képzettségi szintjének emelkedése	A magyarul lakta településeken a foglalkoztatás szintjének emelkedése
Az együttműködések számának növekedése a kultúra, a sport és a tudomány terén	A magasabb hozzáadott értéket termelő iparágak fejlődése
A kutatásra és fejlesztésre fordított összegek növekedése	A határon átnyúló kapcsolatok általános fejlődése a sport, a művészet és a kultúra által

Intézkedések

1. Közös képzési programok

Az intézkedés szükségessége:

A helyzetfeltárásból kitűnik, hogy a határ mindkét oldalán szükséges a humán erőforrások fejlesztése – ez gyakran hatékonyabban érhető el közös programok beindításával és továbbfejlesztésével. Ezáltal egyrészt javul a két területnek az országon belüli helyzete, másrészt csökken egymáshoz viszonyított fejlettségbeli különbsége. Annak érdekében, hogy a közös régió megfeleljen a nemzetközi kihívásoknak, a képzés, átképzés – és egyre inkább a továbbképzés – folyamatos fejlesztése szükséges.

Az intézkedés arra irányul, hogy az oktatási és képzőintézmények közösen kialakított és szervezett programjain keresztül csökkenjen a humán erőforrások színvonalában tapasztalható kedvezőtlen helyzet a határ mindkét oldalán.

Az intézkedés céljai:

- a humán erőforrások minőségi javítása a határ menti területeken,
- az intézmények közötti kapcsolatok erősítése, hálózatok kialakítása,
- a közös rendezvények számának növelése, színvonalának javítása,
- az információtechnológiai együttműködés kiépítése, illetve javítása,
- a szakemberek felkészítése az EU-s pályázatok írására.

Támogatható tevékenységek:

– általános iskolák esetében közös programok, rendezvények, cserék, kirándulások, vetélkedők szervezése, internetes kapcsolatok felállítása és javítása,

- középfokú oktatási és képzési intézmények esetében tanulók és oktatók cseréje, szakmai képzések, látogatások, közös információtechnológiai programok szervezése,
- felsőfokú oktatási és képzési intézmények esetében a fennálló kapcsolatok erősítése, javítása, új kapcsolatok kialakítása, oktatók és egyetemisták cseréje, szakmai képzések, továbbképzések, információtechnológiai együttműködés, közös tudományos és kutatási programok lebonyolítása,
- felnőttoktatás esetében az „életre szóló tanulás” támogatása, közös oktatási programok kidolgozása, csereprogramok, tanárok cseréje, szakmai gyakorlatok, továbbképzések lebonyolítása,
- az Európai Unió működésével kapcsolatos képzések, tájékoztató programok lebonyolítása,
- a idegen nyelvi képzés hatékonyságának növelése.

Kedvezményezettek:

- a határ menti területek oktatási intézményei (általános iskolák, közép- és felsőfokú oktatási intézmények) és azok tanulói, valamint tanárai,
- felnőttoktatásban részt vevő intézmények és szervezetek,
- oktatási programokat megvalósító vállalkozások.

Kiválasztási kritériumok:

A kiválasztásnál előnyben részesülnek:

- a határ mindkét oldaláról minél több partner bevonására irányuló közös programok,
- a humán erőforrásoknak a határ mindkét oldalán történő minőségi javítására irányuló kezdeményezések (felnőttoktatási programok),
- a hosszú távon fenntartható csereprogramok alapjainak megteremtése,
- a tükörprojektek.

2. Munkaerő-piaci együttműködések

Az intézkedés szükségessége:

A munkanélküliség magas aránya a magyarlakta településeken jelentős probléma. A helyzet javításának egyik módja a munkahelyteremtésekkel kapcsolatos programok kidolgozása, érvényre juttatása.

Az összehangolt munkaerő-piaci tevékenységekhez a magyarlakta településeken közös információs rendszer kialakítása szükséges. Az aktív munkaerő-piaci politika szükségessé teszi a munkalehetőségek koordinálását, valamint a veszélyeztetett csoportok (nők, pályakezdő fiatalok, tartós munkanélküliek, 50 évesnél idősebbek, illetve kisebbségek) számára speciális együttműködési-támogatási formák kialakítását.

A határtérség gazdaságának és munkaerő-piacának minőségi fejlesztése érdekében szükséges a két ország közötti ingázás lehetőségeinek minél nagyobb mértékű kihasználása és segítése.

Az intézkedés céljai:

- a foglalkoztatottság javítása a magyarlakta településeken,
- a munkaerő piaci igényekhez való alkalmazkodó-képességének a javítása,
- a munkaerő-kereslet és -kínálat összehangolása,
- a hátrányos helyzetű rétegek esélyegyenlőségének növelése.

Támogatható tevékenységek:

- a munkaügyi központok tapasztalatcseréje,
- információs hálózat kiépítése a határ két oldalán a munkaerő-kereslet és -kínálat koordinálására,
- át- és továbbképzési programok,
- munkahelyteremtő programok, beruházások,
- munkaügyi központ létrehozása.

Kedvezményezettek:

- munkaügyi központok és szervezetek,
- képzési intézmények,
- gazdasági kamarák,
- vállalkozói központok,
- vállalkozások.

Kiválasztási kritériumok:

A kiválasztásnál a következő kritériumokat kell szem előtt tartani:

- a javasolt projekt várható hatása a munkaerő-piaci helyzet alakulására a határ mindkét oldalán,
- a projekt célcsoportjának nagysága,
- a hátrányos helyzetű rétegek lehetőségeinek várható javulása a projekt által.

3. Együttműködés a kultúra, a művészet és a sport területén

Az intézkedés szükségessége:

A határ két oldalán elhelyezkedő területek kultúrája, történelme nem különválasztható, közös fejlődés eredménye. A kultúra, a művészetek és a sport terén már ma is élénk együttműködés tapasztalható, nagyobb volumenű, több szereplőt bevonó projektek viszont forráshiány miatt nem valósíthatók meg.

A már meglévő tevékenységek alapul szolgálhatnak a határon átnyúló együttműködés más területei (gazdaság, humán erőforrások) fejlesztésének is, ezért szükséges további ösztönzésük és támogatásuk. A közös hagyományok mellett a térségben a kultúrák sokszínűsége is megfigyelhető, ezért fontos azok megismerése, megismertetése is.

A kultúrák közeledését elősegítheti az is, hogy az ukrain területen jelentős magyar nyelvű kisebbség él és a magyarországi területen is egyre nagyobb az ukrán ajkú lakosság.

Az intézkedés céljai:

- a kulturális együttműködés színvonalának emelése, a közös programok számának növelése,

- a művészeti intézmények, művészek közötti együttműködés fejlesztése,
- a sport területén meglévő együttműködés javítása, új együttműködések létesítése és fejlesztése,
- a határ két oldalán zajló kulturális, művészeti és sportrendezvényekről való tájékozottság növelése,
- a kisebbségi hagyományok fenntartása és fejlesztése.

Támogatható intézkedések:

- kulturális és művészeti rendezvények (találkozók, táborok, színházi előadások, vetélkedők, tapasztalatcserék, múzeumi és levéltári gyűjtőmunka),
- kisebb volumenű beruházások a határ menti kulturális, művészeti és sport rendezvények jobb lebonyolítására,
- sport rendezvények (versenyek, edzőtáborok, tapasztalatcserék),
- a tájékozottság javítását célzó projektek (pl. programfüzet, honlap).

Kedvezményezettek:

- művelődési házak,
- múzeumok, könyvtárak, levéltárak,
- kulturális és sportegyesületek,
- klubok,
- helyi önkormányzatok,
- oktatási intézmények,
- civil szervezetek,
- egyházak,
- vállalkozások.

Kiválasztási kritériumok:

- a határ két oldaláról bevont partnerek száma,
- a projekt hatása a határon átnyúló kapcsolatok fejlődésére,
- a projekt fenntarthatósága,
- a projekt mennyiben innovatív az eddig megvalósult programokhoz képest.

4. Kutatási és fejlesztési együttműködés

Az intézkedés szükségessége:

A térség oktatási és kulturális intézményei, valamint kutatóintézetei között hagyományosan jó együttműködés alakult ki, intenzív kapcsolatokat ápolnak a közös projektek megvalósítása érdekében. Csekélyebb azonban az együttműködés a termelő szektorban – a vállalkozások között –, ezért a jövőben nagyobb hangsúlyt kell fektetni az ilyen jellegű közös K+F projektek támogatására. Szükséges az innováció erősítése az új kihívások és megoldások felkutatásával, valamint a határon átnyúló szinergiák érvényesítésével.

Az intézkedés céljai:

- a már meglévő tudományos, kutatási és fejlesztési együttműködések javítása, jobb kihasználása, új területekre való kiterjesztése,

- új együttműködések kialakítása a tudományos és a kutatóintézetek, valamint a vállalkozások között,
- közös tudományos és PhD programok lebonyolítása,
- a vállalkozások K+F tevékenységében a határon átnyúló együttműködések ösztönzése a nagyobb hozzáadott érték létrehozása és a termelékenység növelése érdekében,
- az innovatív kezdeményezések ösztönzése.

Támogatható intézkedések:

- a vállalkozások közös, határon átnyúló K+F projektjei,
- a felsőoktatási intézmények tudományos-kutatási együttműködésre irányuló projektjei,
- a kutatóintézetek és a vállalkozások K+F egységei közötti együttműködésre irányuló projektek,
- a múzeumok, könyvtárak, levéltárak közös kutatásai (pl. gyűjtőmunka, csereprogramok);

Kedvezményezettek:

- felsőoktatási intézmények,
- tudományos és kutatóintézetek és szervezetek,
- vállalkozások.

Kiválasztási kritériumok:

A kiválasztás során előnyben részesülnek

- a nagy hozzáadott értéket képviselő projektek,
- a határ mindkét oldaláról több intézményt is bevonó projektek,
- a termelő szférában alkalmazható K+F projektek,
- az innovatív projektek.

III. PRIORITÁS KÖZLEKEDÉS- INFRASTRUKTÚRA-FEJLESZTÉS

Konkrét célok

Határon át vezető utak fejlesztése;

A két országot összekötő vasutak, vasúti szolgáltatások fejlesztése;

Határátkelők fejlesztése, a vízüti közlekedés feltételeinek megteremtése.

Prioritások és intézkedések

1. A közúthálózat fejlesztése, összhangban az EU V. közlekedési korridorjának fejlesztésével;
2. A vasúti közlekedés fejlesztése, összhangban az EU V. közlekedési korridorjának fejlesztésével;
3. A határátkelők infrastruktúrájának fejlesztése, új határátkelők létesítése

Indoklás

A közlekedési infrastruktúra fejlesztése egyrészt hozzájárul a határon átnyúló kapcsolatok fejlődéséhez (mind a gazdaság, a közigazgatás, mind a

kulturális kapcsolatok esetén), másrészt a jó megközelíthetőség növeli a térség vonzerejét a potenciális befektetők számára.

Célok

A határ menti térség két oldala közti közlekedési kapcsolatainak erősítése, a közlekedési hálózatok kapcsolódásainak növelése, különös tekintettel az EU V. folyosó gyorsforgalmi út minőségű kiépítésére, az átkelőhelyek és az azokhoz vezető utak fejlesztése, illetve új közlekedési kapcsolatok kialakítása.

Stratégiák

A fejlesztések során elsősorban azt a szempontot kell figyelembe venni, hogy a cél a térség gazdasági potenciáljának növekedése. Ehhez két tényező járulhat hozzá elsődlegesen: egyrészt a terület kedvező fekvéséből adódóan a tranzitforgalom közlekedési vonalainak fejlesztése és az azokra épülő gazdasági szolgáltatások forgalomvonzó hatása, másrészt a helyi infrastruktúra fejlesztésével a helybeli gazdaság erősítése.

Monitoring mutatók

Eredményindikátorok	Hatásindikátorok
A megépített és felújított közutak hossza	A határ menti kapcsolatok fejlődése
Az új és felújított határátkelők száma és forgalma	A határ átjárhatóságának javulása
A járatszámok a vasúti összeköttetés esetén	A térség nemzetközi átkelő szerepkörének erősödése, különös tekintettel az áruforgalomra
A közlekedési és üzleti szolgáltatások számának növekedése a határátkelőhelyeken	A térség elérhetőségének javulása
A szállítási kapacitások növekedése	A közlekedésbiztonság növekedése
A jármű/utas/árumennyiség forgalmának változása meghatározott időtávon belül	

Intézkedések

1. A közúthálózat fejlesztése, összhangban az EU V. közlekedési korridorjának fejlesztésével

Az intézkedés szükségessége:

Kárpátalján az utak minősége az elmúlt évek során jelentősen romlott. Ezek helyreállításához jelentős pénzeszközökre lenne szükség. A jelenlegi helyzetről megállapítható, hogy a közutak állapota elhanyagolt, számos út korszerűsítése és megépítése szerepel a tervek között.

Az utak állapotában a – vasúti szállítás csökkenésével magyarázható – közúti forgalomnövekedés miatt további romlás prognosztizálható.

Így előtérbe kerül határ menti területek közúthálózatának fejlesztése, a határ két oldalán levő közutak fejlesztése, új gyorsforgalmi út (autópálya) kapcsolat és összekötő utak építése, továbbá települési elkerülő utak megépítése, a közúthálózat azon részének fejlesztése, amely kapcsolatot teremt a határátkelők és az ország főúthálózata között.

Az intézkedés céljai:

- az EU V. közlekedési folyosó előnyeit kihasználva a kedvező infrastrukturális adottságok továbbfejlesztése, kiegészítése, különös tekintettel a gyorsforgalmi út kapcsolat kiépítésére,
- a térség potenciális fejlesztési lehetőségét jelentő szállítási logisztikai szerepkör erősítése,
- a határ menti közlekedési kapcsolatok és kapcsolódó logisztikai szolgáltatások fejlesztése,
- a meglévő és kialakítandó határátkelőhelyek megközelíthetőségének javulása,
- egyéb gazdasági tevékenységek fejlesztése.

Támogatható tevékenységek:

- új utak építése,
- a közutak szélesítése, minőségi fejlesztése,
- települési elkerülő utak építése.

Kedvezményezettek:

- helyi önkormányzatok és társulásaik.

Kiválasztási kritériumok:

Előnyt élveznek

- a ritkább úthálózatú területeken megvalósuló összekötőút fejlesztések,
- a szomszédos területekkel való kapcsolatban hiányzó új főutak kiépítése, a nemzetközi határátkelőkhöz vezető utak fejlesztése (minőségi javítás, áteresztőképesség növelése).

2. A vasúti közlekedés fejlesztése, összhangban az EU V. közlekedési korridorjának fejlesztésével, a vízúti közlekedés feltételeinek megteremtése, a vízúti közlekedés feltételeinek megteremtése.

Az intézkedés szükségessége:

Kárpátalján a vasutak minősége az elmúlt évek során jelentősen romlott. A kiépített vasúti szállítóképesség a mai kihasználtsági szint többszörösére képes.

A térség vasúthálózatának meghatározó eleme a Budapest – Nyíregyháza – Záhony nemzetközi törzshálózati fővonal. Ez megfelelően biztosítja a kapcsolatot Nyíregyházán keresztül a fővárossal, a szomszédos régiókkal, megyeszékhelyekkel. Ez a vonal egyben az EU V. folyosó kijelölt vasútvonala

is. Műszaki jellemzőiről összességében megállapítható, hogy megfelel az eredeti kiépítésnek.

A vízüti közlekedés feltételének megteremtésével csökkennének a szállítási költségek, növekedne az árucsere. A vízüti közlekedés feltételeinek megteremtésével csökkennek a szállítási költségek, növekedik az árucsere.

Az intézkedés céljai:

- az EU V. közlekedési folyosó előnyeit kihasználva a kedvező infrastrukturális adottságok továbbfejlesztése,
- a határ menti közlekedési kapcsolatok és a kapcsolódó logisztikai szolgáltatások fejlesztése,
- a határ közeli vasútvonallal rendelkező területekről az elérhetőség javítása a meglévő átkelőn keresztül (a mellékvonalak járatainak összekötése),
- a teherszállítási fogadó és átrakó kapacitás fejlesztése (a kapacitáskihasználás növelése, minőségi felújítások),
- a személyszállításban a járatszámok növelése,
- a rendező pályaudvarok színvonalának emelése,
- az egyéb gazdasági tevékenységek fejlesztése.

Támogatható tevékenységek:

- a vasútvonalak felújítása, korszerűsítése, az V. korridor vasútvonala műszaki paramétereinek (sebesség, biztosító berendezések stb.) fejlesztése,
- a mellékvonalak járatai közti összeköttetések megteremtése,
- a teherszállítási fogadó és átrakó kapacitás fejlesztése (a kapacitáskihasználás növelése, minőségi felújítások)
- a személyszállításban a járatszámok növelése,
- a rendező pályaudvarok fejlesztése,
- a határt átlépő járatok távolságának meghosszabbítása,
- vasúti hidak felújítása.
- A vízüti fejlesztési tevékenységet végző vállalatok

Kedvezményezettek:

- vasúttársaságok.

Kiválasztási kritériumok:

Előnyt élveznek

- a személy- és áruszállítás fejlesztésére irányuló tevékenységek,
- a vasúti infrastruktúra fejlesztésére irányuló tevékenységek.

3. Határátkelők infrastruktúrájának fejlesztése, új határátkelők létesítése

Az intézkedés szükségessége:

Problémát jelent a magyar-ukrán határátkelők szűk keresztmetszete, a logisztikai és egyéb szolgáltatások alacsony színvonala (vasút, kamionterminál), valamint a hosszú várakozási idő.

Kárpátalján a határforgalmi együttműködés kiterjesztésére és korszerűsítésére, a határátkelők infrastruktúrájának fejlesztésére, új határátkelők létesítésére helyezik a hangsúlyt a határátkelők kérdéskörét tekintve. Az ukrán-magyar államhatáron nagy figyelmet szentelnek a Tisza nemzetközi átkelőhely korszerűsítésének.

A magyar-ukrán viszonylatban hat határátkelőhely működik, melyek fejlesztése – figyelembe véve az egyes határátkelők egyediségét – indokolt. E tevékenységeknek jellemzően az infrastruktúra fejlesztésére, a nemzetközivé minősítésre szükséges kiterjedniük.

A határátkelők megfelelő száma és kapacitása jelentős tényezővé válik Szabolcs-Szatmár-Bereg megye életében, hiszen Magyarország uniós csatlakozását követően itt is schengeni határ húzódik majd. A megye versenyhelyzetben lesz a lengyel és szlovák határ menti területekkel a tranzitforgalmat illetően és a verseny nyertese a jobb szolgáltatásokkal, nagyobb áteresztőképességgel, illetve kapacitással rendelkező terület lesz.

Az intézkedés egyrészt a jelenlegi határátkelők minőségi fejlesztésére, másrészt új átkelők létesítésére irányul.

Az intézkedés céljai:

– a határ átjárhatóságának növelése infrastrukturális fejlesztések által a jobb gazdasági és társadalmi kapcsolatok biztosítása érdekében.

Támogatható tevékenységek:

– a Záhony-Csop-i határátkelő szolgáltatásainak fejlesztése (üzleti szolgáltatások, vámügyintézés),

– a meglévő határátkelők nemzetközivé minősítésére irányuló tevékenységek,

– új határátkelőhelyek létesítése, különös tekintettel a gyorsforgalmi közúti kapcsolat kiépítésére (hatástanulmány, tervezés, előkészítés, megvalósítás).

Kedvezményezettek:

- helyi önkormányzatok,
- Határőrség, NAV
- üzleti szolgáltatást nyújtó vállalkozások,
- érintett szakirányú dekoncentrált szervek.

Kiválasztási kritériumok:

Előnyt élvez

- azoknak az új határátkelőknek a létesítése, amelyek várható forgalmukkal tehermentesíthetik a meglévő átkelőket,
- a határátlépést segítő (gyorsító) szolgáltatások kialakítása, fejlesztése,

– a nemzetközivé minősítésre irányuló tevékenységek (Barabás-Kaszony és Harangláb-Lónya esetében).

IV. PRIORITÁS KÖRNYEZET- ÉS TERMÉSZETVÉDELEM

Konkrét célok

Közös erőfeszítések a határ menti környezet megóvása érdekében (árvízvédelem, hulladékkezelés, szennyvízkezelés, stb.)

A határ menti területek természeti értékeinek megóvása, a lehetőségek nagyobb fokú kihasználása a turizmus céljaira.

Prioritások és intézkedések:

1. Közös környezetvédelmi projektek megvalósítása.
2. Közös természetvédelmi akciók.

Indoklás

A környezet- és természetvédelem szükségessége megjelenik a fejlesztések valamennyi területén. A környezet állapotának megőrzése, illetve javítása kedvezően befolyásolja mind a lakosság életkörülményeit, mind pedig a gazdaság különböző ágazatainak fejlődését. Különös jelentősége van abból a szempontból is, hogy a környezet állapota független az országhatároktól, a szennyezések jelentős területi kiterjedésűek.

A viszonylag érintetlen természeti környezet állapotának megőrzése a határ mindkét oldalán élőknek kiemelt fontosságú, de ennek csak a határon átnyúló együttműködéssel jöhet létre a megfelelő hatékonysága.

Célok

Az egészséges környezet feltételének biztosítása.

Közös erőfeszítések a határ menti területek környezetének megóvása érdekében.

Ahol szükséges, a környezet állapotának javítása, illetve csak olyan infrastrukturális és ágazati fejlesztések végrehajtása, melyek maradéktalanul figyelembe veszik a környezet- és természetvédelem szempontrendszerét.

A határ menti területek természeti értékeinek megóvása, a lehetőségek nagyobb fokú kihasználása a turizmus céljaira.

Stratégiák

A térség lakosságának megfelelő életminőségéhez szükséges a környezeti állapotjellemzők javítása, az egészséges környezet kialakítása és fenntartása, valamint a természetes környezet és az élővilág védelme, a biológiai változatosság hosszú távú fennmaradásának biztosítása.

A jövőbeni együttműködéshez a közösen kidolgozott környezetvédelmi és természetvédelmi programok kidolgozása és megvalósítása szolgáltat alapot. A prioritás megvalósításával megőrizhetővé válik a természet, illetve a környezet minősége.

Monitoring mutatók

Eredményindikátorok	Hatásindikátorok
Környezetkímélő megoldások elterjedése a gazdaságban és a lakossági infrastruktúra terén	A környezettudatos szemlélet erősödése a lakosságban
A szennyezettségi értékek csökkenése (levegő, felszíni és felszín alatti vizek, talaj)	A lakosság életkörülményeinek javulása
Fenntartható hulladékkezelés	A térség vonzerejének növekedése (idegenforgalom és más beruházások)
A biodiverzitás megőrzése	A környezet kisebb mértékű terhelése
Egyedi táji értékek fenntartható módon történő bemutathatósága	A térség vonzerejének növekedése

Intézkedések

1. Közös környezetvédelmi projektek megvalósítása (árvízvédelem, szennyvíztisztítók, hulladékgazdálkodás)

Az intézkedés szükségessége:

A térség viszonylag érintetlen természeti környezettel rendelkezik, alacsony a szennyezőanyagot kibocsátó termelőegységek száma. Az utóbbi időszakban csökkent a szennyezőanyag kibocsátás, de növekedett a közlekedésből származó emisszió. A periférikus helyzet következtében viszonylag alacsony fokú az infrastruktúra kiépítettsége, különösen a hulladék- és szennyvízgyűjtés, illetve -kezelés területén. Hiányzik a hulladék-feldolgozó és újrahasznosító ipar, valamint a veszélyes hulladékok megfelelő nyilvántartása.

Az ár- és belvízvédelem a szélsőségesebbé váló időjárás és az egyre gyakoribb árvizek hatására állandó veszélyhelyzetet jelent a lakosság számára.

A térség erőforrásainak (lakosság életkörülményei, idegenforgalom, híd-szerep) teljesebb mértékű kihasználása érdekében szükséges a megelőző jellegű környezetvédelmi feladatok végrehajtása. Az intézkedés számos más intézkedés tartalmát is érinti, a környezetvédelmi szempontok figyelembevétele kiemelten kezelendő mind a gazdaság-, mind a közlekedés- és infrastruktúrafejlesztés területén.

Az intézkedés céljai:

- a fennálló és a határon átnyúló hatású környezetvédelmi problémák közös kezelése,
- a környezetszennyezések hatékony megelőzése és kezelése,
- a lakosság biztonsága érdekében az árvízvédelmi rendszer fejlesztése,
- a felszíni és felszín alatti vizek védelme, a vízminőség javítása,
- jövedelmező környezetgazdálkodási tevékenységek létrehozása,

– a környezetvédelmi tevékenységeket szolgáló kommunikáció fejlesztése.

Támogatható tevékenységek:

- az árvízvédelem, az árvízi előrejelző rendszer fejlesztése,
- a belvízvédelem fejlesztése,
- az információáramlást elősegítő beruházások,
- a környezetvédelem tudatosítása a lakosságban, társadalmi akcióprogramok szervezése,
- a nem-kormányzati szervek együttműködésének elősegítése (információ-áramoltatás egymás között, nevelés-oktatás, környezeti monitoring)
- környezetgazdálkodási tevékenységek (pl. szelektív hulladékgyűjtésen alapuló feldolgozóipar, biotermesztés, agrár-környezetvédelmi programok, napenergia-hasznosítás, környezetvédő tevékenységhez szükséges eszköz gyártása),
- az érzékeny területek feltérképezése, felmérése (összehasonlítható módon, nemzetközileg elfogadott mérési módszerekkel),
- a szilárd és folyékony hulladékok gyűjtésének, kezelésének környezetbarát támogatása,
- a levegőtisztaság javítását, a környezetkímélő energiaforrások használatát alkalmazó fejlesztések,
- az épített környezeti értékek védelmére irányuló tevékenység,
- kisebb forrásigényű feladatok (pl. belterületi zöldterületek növelése, parlagfű-irtás).

Kedvezményezettek:

- helyi önkormányzatok és társulásaik, önkormányzati intézmények,
- civil szervezetek, különös tekintettel a környezetvédelmi szervezetekre,
- vízgazdálkodással, kutatás-fejlesztéssel foglalkozó szervezetek,
- helyi vállalkozások.

Kiválasztási kritériumok: előnyt élveznek:

- az együttműködésen alapuló határ menti programok,
- az országos agrár-környezetvédelmi programokhoz csatlakozó projektek,
- a vizes élőhelyeket védő négyoldalú környezetvédelmi egyezménynek megfelelő programok,
- a környezetvédelmet előnyben részesítő minta-beruházások, bemutató létesítmények kialakítása.

2. Közös természetvédelmi akciók

Az intézkedés szükségessége:

A térség viszonylag érintetlen természeti környezettel rendelkezik, bár az őshonos, természetes jellegű élővilág csak a Kárpátok magasabb régióiban és a folyók menti ártéri erdőkben található meg. Egyedi és igen eltérő ökológiai rendszerek vannak jelen a térségben (alföldi árterek és ártéri ligeterdők,

hegyvidéki összefüggő erdőterületek). A Kárpátokban található Európa legnagyobb érintetlen erdőterülete. Az itteni bioszféra rezervátum és az alföldi térségek védett területei teremtik meg az alapját azoknak a feladatoknak, melyek a meglévő természeti értékek megőrzésére irányulnak, mivel ezek a térség kiemelkedő és egyedülálló értékei.

Az egyre jelentősebb antropogén hatások miatt szükséges a védendő értékek védettségi fokának emelése, a védelem érvényesítése, illetve a természeti környezet állapotának folyamatos figyelemmel kísérése.

Az egységes ökológiai rendszerek megőrzése kizárólag a határon átnyúló együttműködés formájában valósítható meg. Az intézkedés érinti így egyrészt a meglévő védett területek állapotának megőrzését, illetve a védelemre érdemes területek feltárását. A természetvédelmi oltalom alatt álló területeken a zonális beosztás révén pufferzónák létesítése szükséges, továbbá támogatni kell a természetvédelmi célú gazdálkodást. A széttagolt védett, illetve védelemre érdemes területeket össze kell kapcsolni az ökológiai folyosókkal.

Az intézkedés céljai:

- az egyedi táji értékek számbavétele,
- a teljes ökológiai hálózat megőrzése és rehabilitációja,
- az egyes természeti értékek megőrzése és bemutatása,
- élőhely-rekonstrukció,
- a biológiai sokszínűség megőrzése,
- a kijelölt ökológiai magterületek közötti folyosók, továbbá pufferzónák és a rehabilitációs területek létrehozása,
- a védett területek bővítése,
- a természetvédelmi szempontok érvényesítése a védett területeken folyó gazdálkodásban,
- az informatikai eszközök magas szintű alkalmazása a természetvédelem hatékonyságának növelése érdekében.

Támogatható tevékenységek:

- a természetvédelmi oltalom alatt álló területek bővítése,
- a védett területek zónabeosztása, pufferzónák kijelölése,
- a természetvédelmi szempontok maradéktalan érvényesítése a védett területeken,
- a természetvédelmi célú gazdálkodás kialakítása,
- ökológiai folyosók létesítése az őshonos élőhelyek védelmével és visszaállításával,
- a tájidegen fajok cseréje, az eredeti, őshonos fajok betelepítése,
- a nem-kormányzati szervezetek együttműködése (információ-áramoltatás a határon keresztül, és a lakosság felé),
- az érzékeny területek feltérképezése.

Kedvezményezettek:

- civil szervezetek, különös tekintettel a környezet- és természetvédelmi szervezetekre,

- vállalkozásfejlesztési központok, területfejlesztési ügynökségek,
- kutatás-fejlesztéssel foglalkozó szervezetek,
- természetvédelmi igazgatóságok,
- önkormányzatok és társulásaik.

Kiválasztási kritériumok: előnyt élveznek

- az ökológiai folyosók kialakítására irányuló kezdeményezések,
- a védett területek állapotának megőrzésére irányuló tevékenységek,
- a védettségi szint fokozására irányuló tevékenységek,
- a folyóvizek élővilágának vizsgálatára és megőrzésére irányuló tevékenységek.

V. PRIORITÁS

SZEKTORSEMLEGES FELADATOK (INTÉZMÉNYFEJLESZTÉS)

Konkrét célok

A határrégió gazdaság- és területfejlesztési szervezetei együttműködésének fejlesztése; tevékenységorientált intézményfejlesztés;

A terület- és gazdaságfejlesztési szakemberek képzése, a gyakorlati tapasztalatok átadásának elősegítése;

A régió imázsának növelése.

Prioritások és intézkedések

1. Intézményfejlesztés.
2. Területfejlesztési és gazdaságfejlesztési szakemberek képzése és továbbképzése.
3. Régiómarketing akciók.

Indoklás

A határrégió fejlődését meghatározó tényezők közül kiemelkedő fontosságú a területfejlesztési intézményrendszer minősége és kapacitása. A meglévő intézményrendszerrel szemben jelentős kihívást támaszt Magyarország Európai Unió csatlakozása. A csatlakozás során magyar oldalon a Strukturális Alapokból, Kárpátalján a TACIS-ből, valamint az INTERREG-ből származó források felhasználása megköveteli a különböző szervezeteknél a speciális technikai és szellemi felkészültséget, a megfelelő felszereltséget és a szakismereteket, valamint a nyelvtudást.

A Kárpátok Eurorégió keretein belül Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, az ukrainai Kárpátalja és a romániai Szatmár részvételével már Interrégió néven egy háromoldalú programrégió is megalakult. E szervezet tevékenysége kialakításának, projektekkel való feltöltésének munkálatai jelenleg folynak, melynek további segítése szükséges.

Az EU-csatlakozásból adódó várható lehetőségek kihasználására való felkészülés, a Magyarország és Ukrajna időben eltérő EU-s csatlakozásából fakadó hatások kezelése szintén jelentős kihívást igényel, amely a gyakorlati

tapasztalatok kölcsönös átadásával, csereprogramok megvalósításával, az együttműködés ösztönzésével lehetséges.

Ahhoz, hogy a térség versenyképessé váljon, a gazdasági, az infrastrukturális és a humán jellegű fejlesztések mellett szükséges a térségi identitás erősítése, illetve az, hogy minél vonzóbbá váljon a külső érdeklődők számára. Ez a szükséglet átgondolt régiómarketing programokkal elégíthető ki.

Célok

A határrégiót alkotó két megye területfejlesztési intézményrendszere fejlesztésében konkrét célokként határozhatók meg a határrégió területfejlesztési szervezetei együttműködésének fejlesztése, a tevékenységorientált intézményfejlesztés, a gyakorlati tapasztalatok átadásának, ill. átvételének elősegítése, a területfejlesztési szakemberek továbbképzése, valamint a térség imázsának növelése.

Stratégiák

A kitűzött célok a már meglévő területfejlesztési kapcsolatok továbbfejlesztésén, egyéb fejlesztési szervezetek közötti új kapcsolatok és együttműködések kiépítésén, az e területekhez kapcsolódó tevékenységek koordinálásán, összehangolásán keresztül valósíthatók meg. A gyakorlati tapasztalatok kölcsönös átadása, csereprogramok megvalósítása, az együttműködés ösztönzése szükséges a határrégió fejlesztési intézményei, a civil szervezetek, önkormányzatok között.

Monitoring mutatók:

Eredményindikátorok:	Hatásindikátorok:
A határrégió területfejlesztési intézményrendszerének kapacitása (létszám, pénzügyi eszköz)	A határrégióba érkező külső források nagysága
Az együttműködési programok száma	A határrégió GDP-jének alakulása
A továbbképzéseken résztvevők száma	A határrégióban megvalósuló fejlesztések összértéke
A lebonyolított marketing akciók száma	A térség ismertségének, pozitív imázsának növekedése

Intézkedések

1. Intézményfejlesztés

Az intézkedés szükségessége:

Szükséges olyan intézményesített együttműködési struktúrák kialakítása, melyek kezdeményezhetik, működtethetik a projekteket, illetve biztosítják azok végrehajtását is. Jelenleg hiányzik a hatékony, a határon átnyúló regionális fejlesztést biztosító hálózatok működése, az információk közös előkészítése és elérhetővé tétele. Külön hangsúlyt kell fektetni a határmenti térség lakossága és

szervezetei közötti kulturális és szellemi megértésre a regionális fejlődés érdekében.

A mikroszinten végbemenő határon átnyúló együttműködések jelentős szerepet játszanak a határmenti térség integrációs folyamatában. A kis projektek jelentős és innovatív ötletek megvalósítását teszik lehetővé, s hozzájárulnak a közös térség gazdasági, társadalmi, kulturális, illetve személyes kapcsolatokra építő alapjának létrehozásához.

Az intézkedés céljai:

- információs hálózat kialakítása, a határon átnyúló együttműködésre vonatkozó információk rendszerezése, minél szélesebb rétegek számára hozzáférhetővé tétele,
- a térségi szakértők hálózatba szervezése – „határrégiós területfejlesztési műhely” indítása,
- a helyi szintű (települési, kistérségi) EU-irányelveknek megfelelő fejlesztési célok megfogalmazása,
- az Európai Unió elvárások, normák megismerése és figyelembe vétele,
- eredményes projektek megvalósítása.

Támogatható tevékenységek:

- határon átnyúló szervezeti struktúrák, hálózatok támogatása,
- az információs rendszer fejlesztése,
- a határon átnyúló témák internetes megjelenítése,
- a nyomtatott és elektronikus médiák határon átnyúló szolgáltatásainak fejlesztése,
- közös tervek, programok készítése,
- kisprojektek megvalósítása.

Kedvezményezettek:

- vállalkozásfejlesztési központok, területfejlesztési ügynökségek,
- helyi önkormányzatok és társulásaik,
- szakmai civil szervezetek
- egyéb, a gazdaságfejlesztésben érdekelt szervezetek.

Kiválasztási kritériumok:

Előnyt élveznek a konzorciális megállapodás alapján megvalósuló projektek.

2. Területfejlesztési és gazdaságfejlesztési szakemberek képzése, továbbképzése

Az intézkedés szükségessége:

A határrégiós fejlesztés területfejlesztési intézményrendszerével szemben jelentős kihívást támaszt az EU-s csatlakozás. Elengedhetetlen a különböző szervezetek esetében a speciális szakismeret és nyelvtudás. E szakismeret és nyelvtudás nélkülözhetetlen a Strukturális Alapokból származó források megszerzéséhez és felhasználásához.

A megfelelő szakismerettel rendelkező szakemberbázis megteremtése érdekében célzott, feladatorientált képzési programok megvalósítását szükséges

véghezvinni, mely képzés keretében gyakorlati ismeretek megszerzése válik lehetővé az érintett szervezetek szakemberei részére. A képzések témakörének le kell fednie a Strukturális Alapok működését, menedzsmentjét, a programozás elvét és gyakorlatát, a regionális programokba illeszkedő projektek kidolgozását, a megvalósítás technikáit, valamint az ehhez szükséges nyelvezet elsajátítását. A szakismeretek elsajátításával egyidejűleg lehetőséget kell teremteni egy információs hálózat kialakítására, amely a tapasztalatok továbbadását szolgálhatja és a térségi szakemberek hálózatba szervezését segíti elő.

Az Európai Unió tagállamok hasonló szervezeteibe indított tanulmányutakra javasoljuk kijelölni a képzéseken résztvevő legjobban szereplő személyeket. A tanulmányutakhoz elengedhetetlen a nyelvismeret. Fontos, hogy a résztvevők a megszerzett ismeretekhez, valamint a mindennapi munkavégzéshez kapcsolható gyakorlati tapasztalatokra tegyenek szert. Törekedni kell a kapcsolatfelvételek későbbi fenntartására is.

Az intézkedés céljai:

Az intézkedés az alábbi operatív célok és részcélok eléréséhez járul hozzá:

- speciális szakismeret és nyelvtudás elsajátítása,
- információs hálózat kialakítása,
- a térségi szakértők hálózatba szervezése – „határrégiós területfejlesztési műhely” indítása,
- a helyi szintű (települési, kistérségi) EU irányelveknek megfelelő fejlesztési célok megfogalmazása,
- gyakorlati tapasztalatszerzés elősegítése,
- az EU-s források felhasználásnak elősegítése,
- az EU-s elvárások, normák megismerése és figyelembe vétele,
- eredményes projektek megvalósítása.

Támogatható tevékenységek:

- területfejlesztési szakismeretek képzése, tervezési és módszertani tréningek, workshopok,
- rendszeres szakmai fórumok szervezése,
- a területfejlesztési szakemberek külföldi tapasztalatcseréje.

Kedvezményezettek:

- vállalkozásfejlesztési központok, területfejlesztési ügynökségek,
- helyi önkormányzatok és társulásaik,
- szakmai civil szervezetek,
- egyéb, a területfejlesztésben érdekelt szervezetek.

Kiválasztási kritériumok:

Előnyt élveznek:

- a szakmai tanulmányutak részletes kidolgozottsága,
- a megszerzett ismereteknek a mindennapi munkavégzéshez kapcsolhatónak kell lennie,
- a tanulmányutakra nyelvismerettel rendelkező szakemberek menjenek,

– a szakmai tanulmányutak szorosan kötődjenek a fejlesztési programban megfogalmazott célokhoz.

3. Régiómarketing akciók

Az intézkedés szükségessége:

A sikeresen megvalósított régiómarketing tevékenységnek jelentős gazdaságfejlesztő hatása lehet a forrásokhoz való hozzájutás elősegítése (regionális szintű lobbizás), valamint a sikeres befektetés-ösztönzés és a turizmus fellendítése révén.

Az Európai Unióban a régiók többsége gyakorlatilag nagyon aktív marketing tevékenységet folytat, éles verseny van kialakulóban, amely stratégiai kihívást jelent az ukrán-magyar határtérség számára. A tudatos, tervezett régiómarketing tevékenység következtében kialakuló pozitív régióimázs jelentősen hozzájárulhat a regionális versenyképesség megerősítéséhez, annak hiányában a térség jelentős versenyhátrányba kerülhet.

Az intézkedés céljai:

- a térség imázsának növelése,
- a térség nemzetközi kapcsolatainak bővítése,
- a kifelé irányuló kommunikáció javítása,
- eredményes projektek megvalósítása.

Támogatható tevékenységek:

- a régió marketing stratégiájának kidolgozása,
- marketing kommunikációs eszközök (pl. prospektusok, videofilmek, prezentációs anyagok) elkészítése és célzott terjesztése,
- regionális PR- és lobbytevékenység megvalósítása (pl. sajtóhíryananyagok készítése, sajtótájékoztatók rendezése, regionális lobbyanyagok készítése, prezentációk tartása).

Kedvezményezettek:

- vállalkozásfejlesztési központok, területfejlesztési ügynökségek,
- helyi önkormányzatok és társulásaik,
- civil szervezetek,
- gazdasági kamarák,
- egyéb, a gazdaságfejlesztésben érdekelt szervezetek.

Kiválasztási kritériumok:

Előnyt élveznek a határon átnyúló partnerségben megvalósuló projektek.